

media- onderwijs over de grenzen

Wat doen ze
in Finland, Zweden
en Groot-Brittannië
aan media-onderwijs?
en hoe verhoudt
zich dat tot
Nederland?

Het onderzoek 'Media-onderwijs over de grenzen' is een coproductie van stichting Mijn Kind Online en stichting Kennisnet.

Realisatie

Jelmer Mommers – research en tekst

Henk Boeke – eindredactie

Lylith Oude Vrielink – grafisch ontwerp

Remco Pijpers – coördinatie

Stichting Mijn Kind Online

Stichting Mijn Kind Online is een kennis- en adviescentrum op het gebied van jeugd en (nieuwe) media, dat tot doel heeft meer inzicht te verschaffen in de mogelijkheden van nieuwe media, alsook het bevorderen van het verantwoord gebruik daarvan. De activiteiten van de stichting zijn vooral gericht op opvoeders en kinderen. De stichting werkt redactioneel onafhankelijk.

e-mail: redactie@mijnkindonline.nl

website: www.mijnkindonline.nl

Stichting Kennisnet

Kennisnet laat ICT werken voor het onderwijs en is de publieke ICT-partner voor het onderwijs. Met expertise, voorzieningen en innovatie brengt zij het onderwijs in positie om maximale kracht uit ICT te halen. Kennisnet is aangesloten bij Mediawijzer.net, expertisecentrum voor mediawijsheid.

e-mail: info@kennisnet.nl

website: www.kennisnet.nl

Copyright © 2013 Stichting Mijn Kind Online, Kennisnet

mediawijzer.net

1. Inleiding	4
Vier Europese landen	5
Apart of geïntegreerd	5
Doelstelling van het onderzoek	5
Terminologie en definities	6
Onderzoeksopzet	7
Leeswijzer	7
2. Europa	8
Europese studies	10
ICT op Europese scholen	10
Digitale kloof	11
3. Finland	12
Succesverhalen	15
De docent weet het 't best	16
Film-educatie	16
Pluspunten en minpunten	17
[Intermezzo] Unesco: media & information literacy	17
4. Zweden	18
Snelle opkomst digitale technologie	19
Mediawijsheid niet in het curriculum	20
Unesco en 'De commissie van de toekomst'	21
Film-educatie	21
Pluspunten en minpunten	22
[Intermezzo] Scandinavische samenwerking	22
5. Groot-Brittannië	23
Focus op veiligheid	26
Verwarring	26
Opvallende initiatieven	27
Pluspunten en minpunten	27
[Intermezzo] Mediawijsheid als mensenrecht	27

6. Nederland	29
Behoefte aan coördinatie	30
Stappenplan	32
Mediacoaches	32
Parallele discussies	33
Film-educatie	33
Mediawijsheidsscholen	34
Pluspunten en minpunten	34
[Intermezzo] Steve Jobs scholen	34
7. Analyse	36
Gedeelde problemen	37
Sterke punten	38
Zwakke punten	39
Het ideale media-onderwijsland	39
8. Bronnen	40
Geïnterviewde personen	41
Bronnen algemeen	41
Bronnen Europa	42
Bronnen Finland	43
Bronnen Zweden	44
Bronnen UK	44
Bronnen Nederland	45

inleiding

'It's no longer an advantage to be media literate; rather, it is a debilitating disadvantage not to be.'

Media literacy onderzoeker Paolo Celot, 2009

'De afgelopen jaren is het medialandschap sterk veranderd.' Dat is inmiddels een open deur. Maar daarom niet minder waar:

- bijna alle Nederlandse huishoudens zijn inmiddels online;
- laptops, smartphones en tablets zijn gemeengoed geworden, ook op school;
- kinderen staan nu continu met elkaar in contact (via social media en WhatsApp);
- pesten dringt - via de smartphone - door tot de slaapkamer;
- in games en apps worden kinderen verleid tot het uitgeven van geld;
- de grenzen tussen commercie, spel en educatie vervagen.

Kinderen die in deze nieuwe media-omgeving opgroeien, gaan er niet vanzelf kritisch en zorgvuldig mee om. Dat moeten ze leren. Ze hebben media-onderwijs nodig. Met als doel: *media literacy* oftewel 'mediawijsheid'. Per land is dit verschillend geregeld.

Vier Europese landen

Hoe pakt men in Europa het media-onderwijs aan? Welke landen zijn koploper, wat doen zij om hun jeugd 'mediawijs' te maken, en wat kunnen wij daarvan leren?

Dit rapport behandelt het onderwijs in Finland, Zweden, Groot-Brittannië en Nederland. Er waren twee redenen om juist deze landen te kiezen:

1. de genoemde landen zijn onderling goed vergelijkbaar. Samen met Denemarken, Noorwegen, Luxemburg en IJsland vormen ze een cluster van koplopers (volgens een analyse uit 2011 – uitgevoerd door EAVI en DTI in opdracht van de Europese Commissie);
2. de genoemde landen vullen elkaar - qua beleid - op een interessante manier aan. Vergelijkbare uitdagingen worden op verschillende manieren ingevuld (vanuit eigen tradities, en soms met opvallende methodes) met leerzame 'best practices' als gevolg.

Apart of geïntegreerd

Onder experts is lang gediscussieerd over de vraag of mediawijsheid een vak op zich moet zijn of ingepast moet worden in andere vakken. Iedere aanpak heeft zijn eigen voor- en nadelen. Een apart vak media-onderwijs staat vaak laag op de prioriteitenlijstjes van de school en de docenten. Maar als media-onderwijs volledig wordt geïntegreerd in andere vakken, is het uiteindelijk 'onzichtbaar'. Dat wil zeggen: moeilijk te testen en moeilijk te onderwijzen, omdat alle docenten het dan een beetje moeten geven.

Bij de experts die voor dit onderzoek zijn geïnterviewd, lijkt de voorkeur uit te gaan naar een vakoverschrijdende aanpak. Zo'n aanpak sluit beter aan bij de media zelf, die zich niet beperken tot het ene of andere schoollokaal, en bij het soort vaardigheden en competenties die nu voorop staan op veel onderwijsagenda's. Toch bestaat hierover nog geen consensus.

Doelstelling van het onderzoek

De hoofdvraag van dit onderzoek is: wat kunnen landen van elkaar leren? Het rapport vertelt niet 'hoe het moet'. Er is niet één goede manier om media-onderwijs te geven. Wel willen we ideeën en methodes onder de aandacht brengen die elders succesvol zijn. Plus de problemen, want ook daarvan kunnen we leren.

Met dit onderzoek willen we aanknopingspunten bieden voor onderwijs-professionals om gericht te kunnen werken aan 'mediawijsheid', zodat alle kinderen de middelen aangereikt krijgen om bewuste en kritische mediagebruikers te worden. Dat is geen doel op zich, maar een hulpmiddel voor succesvolle deelname aan de democratische samenleving.

Terminologie en definities

In Nederland spreken we meestal van *mediawijsheid*. Buiten Nederland spreekt men doorgaans van *media literacy* of *media & information literacy*. Hieronder volgen de bijbehorende definities.

De Europese Unie hanteert de volgende definitie van *media literacy*:

The ability to access, analyse and evaluate the power of images, sounds and messages which we are now being confronted with on a daily basis and are an important part of our contemporary culture, as well as to communicate competently in media available on a personal basis. Media literacy relates to all media, including television and film, radio and recorded music, print media, the Internet and other new digital communication technologies.

In Groot-Brittannië is *media literacy* simpelweg gedefinieerd als:

the ability to access, understand and create communications in a variety of contexts.

De Unesco maakt gebruik van het begrip *Media & Information Literacy*:

Media & information literacy stands for media and information literacy, and refers to the essential competencies (knowledge, skills and attitude) that allow citizens to engage with media and other information providers effectively and develop critical thinking and life-long learning skills for socializing and becoming active citizens.

Die nadruk op 'burgerschap' is ook in Nederland en België terug te vinden:

Mediawijsheid is het geheel van kennis, vaardigheden en mentaliteit waarmee burgers zich bewust, kritisch en actief kunnen bewegen in een complexe, veranderlijke en fundamenteel gemedialiseerde wereld.

De vraag is vooral of *media literacy* 'technisch' begrepen moet worden (kan de leerling overweg met de apparatuur en de software?) of 'maatschappelijk', waarbij media een rol spelen bij burgerschapskunde.

In Nederland pleit de netwerk-organisatie Mediawijzer.net ervoor om het begrip 'mediawijsheid' zo breed mogelijk te interpreteren:

- *Zorg en Gezondheid* - digitale media zijn steeds vaker nodig om de eigen zorg te 'regisseren', om handig gebruik te maken van gezondheids-apps, en om - bijvoorbeeld - een goede huisarts te vinden.
- *Leven en ontwikkelen* - de overheid vraagt steeds meer van mensen dat zij zelfredzaam zijn en dat zij hun leven lang leren. Effectieve en kritische omgang met de vele informatiestromen in de samenleving zijn nodig om deze zelfredzaamheid gestalte te geven.
- *Werk en Geld* - wie zijn kansen op de arbeidsmarkt wil vergroten, moet goed om kunnen gaan met de nieuwe media en deze bijvoorbeeld inzetten om een netwerk te onderhouden en nieuwe contacten te leggen.

- *Samen Wonen* - deel zijn van de samenleving heeft steeds vaker een online component; voor het regelen van overheidszaken maar ook voor deelname aan het publieke debat.
- *Inspiratie* - de media kunnen verheffen, inspireren en aanzetten tot creativiteit. Wie hier geen gebruik van weet te maken, kan er niet aan meedoen.

Mediawijsheid is dus een breed begrip, dat verder gaat dan 'weten hoe een apparaat werkt':

- Soms wordt de nadruk gelegd op zaken als privacy en het beschermen van kinderen tegen 'ongepaste inhoud'. In andere gevallen wordt de nadruk op informatievaardigheden en burgerschap gelegd. Dat is een kwestie van smaak en traditie.
- Iemand die mediawijs is, weet in ieder geval: dat tweets voor iedereen te lezen zijn, dat niet alle websites die er betrouwbaar uitzien ook betrouwbaar *zijn*, en dat niet alle games zijn gemaakt met het doel de gamer te vermaken.

Op het hoogste abstractieniveau gaan begrippen als 'mediawijsheid' en *media literacy* altijd over 'empowerment', autonomie, participatie, emancipatie, en democratisch burgerschap. Bescherming van mediagebruikers tegen 'kwade invloeden', de meer defensieve insteek, gaat hieraan vooraf en is er dus aan ondergeschikt.

Het is moeilijk te zeggen wanneer iemand echt 'mediawijs' is, omdat de media waarop het begrip van toepassing is, steeds veranderen. Mediawijsheid is uiteindelijk vooral een *houding* die gebaseerd is op:

- kritisch vermogen;
- gedegen basiskennis;
- mentaliteit;
- kennis;
- vaardigheden.

Onderzoeksopzet

Dit rapport is gebaseerd op gesprekken met experts uit Finland, Zweden, Groot-Brittannië en Nederland, en op gepubliceerde bronnen. Dat leidde tot een profiel voor elk land. De landenprofielen worden voorafgegaan door een beschrijving van Europa als geheel, en afgesloten met een analyse van de resultaten.

De landenprofielen zijn niet eenduidig van vorm omdat het beschikbare materiaal dat ook niet was. (Niet al het materiaal is vertaald in het Engels en niet in alle landen wordt evenveel onderzoek gedaan naar media-onderwijs.) Wel kon voor ieder land een aantal vaste kernpunten besproken worden, zoals het overheidsbeleid, het curriculum, *best practices*, en de werkwijze van de belangrijkste spelers.

De focus ligt op het onderwijs. Bibliotheken, die in bijna alle genoemde landen een belangrijke rol spelen, zijn dus niet in het onderzoek opgenomen. Ook media-onderwijs gericht op (of met) games wordt niet behandeld, omdat er nauwelijks over gepubliceerd is.

Leeswijzer

Hieronder bespreken we achtereenvolgens:

- Europa;
- Finland;
- Zweden;
- Groot-Brittannië ;
- Nederland.

Daarna volgt een analyse, en een overzicht van de geraadpleegde literatuur.

europa

Media literacy is a paramount goal of public policy if all European citizens are to enjoy the benefits of the Information Society fully.

Viviane Reding, EU Commissioner for Information Society and Media, 2009

Op Europees niveau wordt op allerlei manieren aan mediawijsheid gewerkt. Zo is er *The European Charter for Media Literacy* (euromedialiteracy.eu) en Insafe (saferinternet.org), een Europees platform voor internetveiligheid. Ook *European Schoolnet* (eun.org) besteedt veel aandacht aan media-onderwijs. Op dit moment wordt er gewerkt aan een website die in kaart brengt hoe verschillende landen hun media-onderwijs organiseren.

Onderzoekers die alle Europese curricula bestudeerden, constateerden dat 'een vorm van media-onderwijs' wordt gegeven op 70% van de basisscholen en 75% tot 80% van de middelbare scholen. Dat is al veel meer dan tien jaar geleden.

Het Europese veld is kortom volop in ontwikkeling, en steeds vaker wordt daarbij internationaal samengewerkt. 'Wij hebben al een groep van mediawijsheids-experts samengesteld', vertelt Matteo Zacchetti vanuit Brussel. Zacchetti coördineert voor de Europese Commissie het mediawijsheidsprogramma. 'Die groep gebruiken we om experts bij elkaar te brengen. De netwerkactiviteiten zijn nu erg belangrijk; nieuwe verbanden leggen, tijd met elkaar doorbrengen en van elkaar leren. Informele netwerken zijn er al op Europees niveau. Dat worden er steeds meer.'

Zacchetti: 'Ik denk dat er nog veel moet gebeuren en dat landen veel van elkaar kunnen leren. Je ziet dat landen heel verschillend met media-onderwijs bezig zijn. Mediawijsheid is ook een breed begrip en de media veranderen continu. Uiteindelijk maakt het volgens mij niet uit of je een film, artikel of een website analyseert. Je hebt de inhoud en het medium. Het maakt niet uit welke vorm de inhoud heeft. Het gaat er altijd om dat je als mediaconsument voorbij moet gaan aan de oppervlakkige lezing. Dat je het bericht ontcijfert en begrijpt hoe de media-industrie werkt. Dan maakt het niet uit of je een krant leest, een game speelt, of tv kijkt.'

In 2007 heeft Europa mediawijsheid officieel als doel bestempeld. Er wordt onderzoek gedaan om het niveau in verschillende landen in kaart te brengen. In 2009 bracht de Europese Commissie een lijvig advies uit, waarin het belang van mediawijsheid onderstreept werd:

"Media literacy is a matter of inclusion and citizenship in today's information society. It is a fundamental skill. ... Democracy depends on the active participation of citizens to the life of their community and media literacy would provide the skills they need to make sense of the daily flow of information disseminated through new communication technologies." (European Commission Recommendation, 2009)

Zacchetti benadrukt dat het daarbij ook gaat om creatief gebruik van media, voor communicatie en participatie in de gemeenschap.

Media-onderwijs is volgens de EU duidelijk belangrijk, maar wordt het ook onderwezen? En zo ja, in welke vakken? In 2011 concludeerde de EU:

- *Media Literacy does now appear in the primary and secondary curricula for the majority of the Members States who sent in responses. Not yet consistently as an independent subject in its own right, although, most Member States try to integrate media literacy into the teaching of other subjects.*
- *For most Member States 'Media literacy' is taught as a cross-curricular theme which is incorporated into many if not all subjects. 'Optional studies' in Media are often mentioned as being offered by some, but not all schools in Member States.*

- *It is clear from the responses that the term 'media literacy' refers to different skill-sets according to different Member States.* (EU Expert Group on Media Literacy, 2011)

Europese studies

Op dit moment worden er verschillende studies uitgevoerd naar het media-onderwijs. Onder de titel EMEDUS werkt een groep onderzoekers, gecoördineerd vanuit Barcelona, aan een overzichtsstudie die in februari 2014 moet verschijnen. Twee jaar geleden kwam het MEDEA-project al met een vergelijkende studie van het media-onderwijs in België, Duitsland, Griekenland, Estland, Roemenië, Oostenrijk en Bulgarije. Dat onderzoek krijgt nu een vervolg. In december worden de resultaten gedeeld op een conferentie in Brussel.

Sally Reynolds, projectmanager van het MEDEA-onderzoek, vertelt alvast over de voorlopige resultaten. Hoewel MEDEA naar andere landen kijkt dan wijzelf gedaan hebben, hebben de resultaten ook implicaties voor ons eigen onderzoek.

Reynolds: 'Een belangrijke conclusie is dat sommige landen nog steeds geen duidelijke, geaccepteerde definities van mediawijsheid hebben. Dat speelt met name in Roemenië en Letland. In Griekenland, Oostenrijk en Bulgarije worden inmiddels definities gehanteerd die sterk lijken op de Europese. België is een goed voorbeeld van een land dat een duidelijke definitie heeft waar de overheid achter staat.' Een sterke definitie is een goede indicator voor de manier waarop men over media-onderwijs nadenkt, zegt Reynolds. Er zijn landen met beperkte of betwiste definities, die vaak alleen betrekking hebben op ICT-vaardigheden. Aan de andere kant zijn er landen die het breder zien. Er wordt dan meer waarde gehecht aan houdingen en verwachtingen van mediagebruikers.

Reynolds: 'Een tweede belangrijke conclusie is dat mediawijsheid meestal geen vak op zich is, maar als 'vakoverschrijdend' (cross-curricular) doel in het curriculum is opgenomen. Dat past ook bij het soort vaardigheden en attitudes waar we het over hebben, maar het levert in de praktijk twee problemen op. In de eerste plaats weten docenten vaak niet hoe ze concreet handen en voeten moeten geven aan dat soort doelstellingen. Daar slaagt slechts een kleine groep voorlopers in. In de tweede plaats worden de vakoverschrijdende doelen meestal niet getoetst, waardoor ze minder aandacht krijgen. Het is vreemd dat we enerzijds een verschuiving zien - in het onderwijs - van 'kennis' naar 'competenties en vaardigheden'. Een verschuiving die breed wordt gesteund. Maar anderzijds houden we vast aan alles wat we kunnen kwantificeren en meten: de nadruk ligt vaak op scores, ranglijsten en indicatoren.'

Zolang deze tegenstrijdigheden overheersen, krijgen de vakoverschrijdende doelen van het onderwijs waarschijnlijk altijd minder aandacht dan de concreet toetsbare doelen, concluderen de onderzoekers. Het MEDEA-rapport zal later dit jaar (2013) ook op dit punt met aanbevelingen komen.

ICT op Europese scholen

In 2011-2012 heeft de EU een onderzoek gedaan onder 190.000 leerlingen, docenten en schoolhoofden om te onderzoeken hoe scholen gebruik maakten van digitale technologie¹. Er werd ook gekeken naar het gebruik en de vaardigheden van de leerlingen en de docenten.

De opvallendste bevinding was deze: er is geen waarneembaar verband tussen de aanwezigheid van digitale technologie en goed gebruik door docenten en leerlingen van die technologie in de les. Het aanschaffen van tablets of netbooks voor school is dus een eerste stap, maar geen garantie op betere lessen, slimmere leerlingen of docenten met meer zelfvertrouwen.

¹ Nederland, Engeland en twee andere EU-landen deden niet mee in het onderzoek, omdat er onvoldoende respons was op de survey.

Bijna alle Europese scholen zijn nu verbonden met breedband internet. Gemiddeld krijgt een kwart van de leerlingen in de EU les van een docent die zich zeker voelt over het gebruik van ICT in de les. Uit het onderzoek blijkt ook dat leerlingen die thuis al gebruik maken van nieuwe technologie daar op school ook zekerder over zijn. Het is opvallend dat docenten zich meer zorgen maken over de toepassing van ICT dan schooldirecteuren. Op het niveau van de klas vrezen ze obstakels bij het lesgeven met digitale media.

Feiten en cijfers:

- in de EU gebruikt de helft van middelbare scholieren een maal per week een computer in de klas;
- 1 op de 3 leerlingen gebruikt een maal per week een digiboard;
- 30 à 45% van de leerlingen zegt ook de eigen mobiele telefoon te gebruiken om mee te leren.

Digitale kloof

De digitale kloof tussen leerlingen die thuis en op school gebruik maken van digitale technologie enerzijds, en leerlingen die dat niet doen anderzijds, bestaat dus voort. Hierdoor verlaten leerlingen de school met verschillende digitale vaardigheden en dus verschillende kansen in het hoger onderwijs en op de arbeidsmarkt.

Deze 'digitale kloof' is een groot onopgelost vraagstuk. Het andere grote vraagstuk is pedagogisch-didactisch van aard: wat is verantwoord en effectief gebruik van ICT in de les? Uit het EU-onderzoek blijkt dat de meeste docenten daar nog niet uit zijn. *Work in progress* dus.

FINLAND

Media literacy is the literacy of today. We all need media literacy skills in our different roles in the information society: as citizens, consumers, employees and students.

Paavo Arhinmäki, Minister of Culture and Sport, Finland, 2013

Wie met Finnen spreekt over het media-onderwijs in hun land, ontkomt niet aan anekdotes over Angry Birds. Rovio Mobile, de maker van de app die al meer dan 100 miljoen keer is aangeschaft, is hét Finse succesverhaal op het gebied van apps en spelletjes. Hoewel sommige mensen langzamerhand een beetje moe worden van die boze vogels, is er voor media-onderwijs experts een interessante ontwikkeling gaande. Rovio biedt nu ook een volledig onderwijsprogramma aan rond de Angry Birds. Het programma werd gebaseerd op de expertise van de *Finnish National Curriculum for Kindergarten* en ontwikkeld door het *Department of Teacher Education* van de Universiteit van Helsinki. Het moet kleuters ondersteunen bij vroegschoolse educatie op het gebied van wiskunde, taal, muziek en kunst:

‘The program will provide the center with designated classroom and play zones featuring Angry Birds learning materials including activity books, toys, physical games, educational posters, mobile math resources, reference books, a five-string instrument, game cards and physical activity games on an interactive whiteboard.’

Rovio is niet het enige bedrijf dat zich in het onderwijs mengt en daarbij het gebruik van media centraal stelt. Tijdens een bezoek aan Amsterdam vertellen Saara Pääjärvi en Leo Pekkala van het Finnish Centre for Media Education and Audiovisual Media (MEKU) uitgebreid over de ontwikkelingen in hun land. Het is druk op het gebied van media-onderwijs: er zijn meer dan 100 organisaties serieus mee bezig. Dat is veel voor een groot en uitgestrekt land met een bevolking van 5,5 miljoen mensen. ‘De meeste activiteiten vinden plaats rond grote steden zoals Helsinki’, zegt Pekkala. ‘Wat daarbuiten gebeurt, in echt kleine gemeenschappen, dat wist eigenlijk niemand. Wij zijn dat gaan uitzoeken en kwamen erachter dat veel organisaties hetzelfde doen.’ Het MEKU onderzoekt nu hoe de verschillende initiatieven dichter bij elkaar kunnen worden gebracht.

Finland staat bekend om zijn veel geprezen onderwijssysteem; het wordt zelfs een ‘model-land voor onderwijs’ genoemd. In internationale vergelijkende studies eindigt het Finse onderwijs dan ook keer op keer in de absolute top. Dat heeft vooral te maken met de docenten, die bijzonder hoog opgeleid zijn. Vakdocenten in Finland halen allemaal een master aan de universiteit, voordat ze voor de klas komen. Hun opleiding tot docent doen ze terwijl ze afstuderen. Algemene docenten moeten een multidisciplinaire master halen voordat ze les mogen geven. Leerkrachten op de kleuterschool moeten minimaal een bachelor hebben gehaald.

Pekkala: ‘Het beroep staat in Finland nog steeds in hoog aanzien. Slechts 10 tot 15% van de studenten die het onderwijs in wil, komt in aanmerking voor de opleiding. Het is dus behoorlijk competitief en dat geeft het beroep prestige. De kwaliteit van de docenten is door de master-opleidingen heel hoog.’

Sinds 1970 heeft Finland bovendien geen nationaal curriculum meer, maar alleen een kern-curriculum met algemene doelen. Finse scholen stellen nu hun eigen leerlijnen samen op basis van dat nationale kern-curriculum. In de praktijk hebben docenten daardoor erg veel vrijheid.

Pekkala: ‘Ook dat is een van de verklaringen voor ons succesvolle onderwijs; de docenten bepalen zelf wat ze willen onderwijzen, en hoe en wanneer. Daar is geen nationale controle op: we hebben geen landelijke toetsen, totdat leerlingen aan het einde van de middelbare school komen. Dan krijgen ze één gestandaardiseerde landelijke toets. De kwaliteit van het onderwijs ligt dus echt in handen van de docent: het is zijn of haar eigen verantwoordelijkheid.’

Maar hoe hoog de docenten ook zijn opgeleid, het media-onderwijs staat niet op hetzelfde hoge niveau. In Finland heeft 81% van de docenten en leerlingen toegang tot digitale technologie in de les. Finland is daarmee een van de best voorziene landen op het gebied van ICT. Toch scoren Finse docenten laag op het gebied van zelfvertrouwen als het gaat om gebruik van digitale technologie. Hun twijfel zit hem vooral in de pedagogisch-didactische aspecten van mediagebruik, niet in het bedienen van de nieuwe apparaten.

Pääjärvi: 'Finse scholen zijn goed toegerust wat betreft ICT, maar de middelen worden niet altijd op een effectieve manier ingezet. Het probleem is niet gebrek aan materiaal maar te weinig begrip over hoe je dat materiaal op een zinvolle manier kunt gebruiken. En de bereidheid om dat te doen.' In een vergelijkend onderzoek over gebruik van ICT in de klas scoorden de Finnen niet zo goed als ze gehoopt hadden.

Pekkala: 'We weten niet precies hoe dat komt. Waarschijnlijk is het een combinatie van oorzaken. Een daarvan: de technologie is er, maar de lerarenopleiding doet meestal weinig met mediawijsheid. Docenten worden dus niet goed opgeleid om onderwijskundig gebruik te maken van media.' Er is één media-gerichte opleiding voor leerkrachten, die van start ging in 1997 aan de Universiteit van Lapland. Maar verder is er geen systematische aandacht voor dit onderwerp op de docentenopleidingen.

Pekkala: 'Bovendien denken veel docenten dat kinderen er beter in zijn dan zij zelf. Ze zien hoe kinderen met de technologie spelen, terwijl zij zelf maar 'oppervlakkige vaardigheden' denken te hebben, en vrezen dat ze niet mee kunnen komen.' 'Volwassenen denken dat kinderen het weten, omdat ze handig gebruik maken van de technologie,' vult Pääjärvi aan. 'Dat vormt op termijn een obstakel om erover te onderwijzen.'

De doelen voor het onderwijs zijn wél duidelijk geformuleerd. De Finse term voor media-onderwijs, 'Mediakasvatus', gaat over onderwijs met en onderwijs over media:

'The objective of media education is an individual with media literacy skills who is able to utilize as well as produce media, to understand media production and expressions of media, to reflect on his personal relationship with media and to apply critical thinking as well as embrace self-expression.'

'Mediavaardigheden en communicatie' is een vakoverschrijdend thema op de basisschool. Op de middelbare school heet het 'Communicatie en mediacompetentie', waarbij de nadruk ligt op kennis en competenties.

In Finland wordt media-onderwijs doorgaans gegeven als onderdeel van het moedertaalonderwijs. De nadruk ligt vooral op het leren omgaan met tekst en taal, met de bedoeling om door middel van media invloed uit te oefenen op het publieke debat. Daar is oefening, analyse en kennis voor nodig. In het curriculum is expliciet opgenomen dat leerlingen hun mediawijsheid moeten versterken, zodat ze verschillende boodschappen uit de media goed kunnen interpreteren, hun achtergrond en functie kunnen inschatten, en kunnen inzien hoe media-uitingen van invloed zijn op individuen en de samenleving. Ook wordt aandacht besteed aan 'netiquette' en de verantwoordelijkheden die mediaproductie met zich mee brengen.

Een bijzonder initiatief op het gebied van netiquette was het project 'Pimp je plee' (2013). De opdracht aan de 300 leerlingen die meededen was: versier de wc's op school op zo'n manier dat leerlingen die de wc gebruiken, gaan nadenken over online rechten en verantwoordelijkheden. Het kwam neer op een campagne via de wc voor verantwoord gebruik van het web, waarmee ruim

3000 leerlingen bereikt werden. Zowel de bedenkers als hun publiek konden er zo van leren. Leerlingen stuurden foto's en (video)verslagen van hun campagnes in, en de beste campagne kreeg een prijs.

Het is een voorbeeld van een creatieve, zichtbare campagne buiten de gebaande paden. Structureel levert zo'n actie natuurlijk niet veel op. Omdat mediawijsheid normaliter verstopt zit in het moedertaalonderwijs, weten de mensen van MEKU niet precies wat er wordt onderwezen.

Pääjärvi: 'Niemand is verantwoordelijk voor het media-onderwijs. Als je wiskunde-docent bent, ben je verantwoordelijk voor wiskunde. Wij vinden het heel goed dat het geen apart vak is, want media *zijn* geen apart ding, los van de rest. Maar het nadeel is dus dat er niemand voor verantwoordelijk is.' Hierdoor vreest MEKU dat de '21ste eeuwse vaardigheden' waarover zoveel gesproken wordt, nog niet goed worden onderwezen. 'Ik denk dat het vaker op papier wordt gezet dan in praktijk wordt gebracht', zegt Pekkala.

Een Finse overheidsbrochure over media-onderwijs stelt: *'In Finland, media education work is carried out wherever children and young people are: not only in schools but also in different virtual communities and game worlds.'* Daarbij spelen NGO's een belangrijke rol. De overheid financiert vele projecten en instanties, zoals de website Mediaeducation.fi, waar experts hun ervaringen en kennis kunnen uitwisselen in zowel Fins, Zweeds als Engels. De overheid en de private financiers investeren in media-onderwijs omdat (aldus de brochure):

The representatives of the field and the financiers share a common understanding: the development of civic and information society skills can be furthered through media education.

Maar in een uitvoerige overzichtsstudie die bijna de volledige historie van media-onderwijs in Finland in kaart brengt, wordt een zeer kritische noot gekraakt over de financiering van alle initiatieven:

[The] activities of organisations and projects are very much tied to projects and project finance, thus media education is constantly living on a hand-to-mouth basis and is dependent on the frequently fickle policies and financial conditions of sources of funding. Inherent in project economy is among other things the eternal compulsion for something new. In place of demonstrably good practices there is always a need to think up new projects for which funding may be applied for in a period of a couple of years and then it all starts again.

Succesverhalen

Ondanks de financieringsproblematiek zet Finland zwaar in op mediawijsheid. Dit jaar (2013) organiseert de MEKU voor de tweede keer een mediawijsheidsweek (een hele week dus), waarbij alle organisaties en experts samen worden gebracht. Voor MEKU is het een succesverhaal, want tot vorig jaar ging het maar om één dag, namelijk 'Safer Internet Day'. In de nieuwe aanpak is de insteek minder defensief, duurt de conferentie langer, en doen er meer organisaties mee.

Ook de jongste doelgroepen worden in Finland al bereikt. Het ministerie van onderwijs kwam onlangs met een speciaal project voor kinderen onder de 11 jaar.

Pääjärvi: 'Er heeft zich een verschuiving voorgedaan in de houding. Het is niet meer alleen "we moeten kinderen beschermen tegen de media." Het is nu veel pro-actiever en positiever ingestoken.' Een goed voorbeeld is het 'Media Muffin Project' uit 2006-2007, een nationaal programma gericht op media-onderwijs in het primair onderwijs. Een van de belangrijkste prestaties, zo schrijft het ministerie in een folder, was de publicatie van een handleiding voor leidsters in de kinderopvang.

Daarin worden de doelen en waarden van het pre-school onderwijs gerelateerd aan de media. De overheid wilde de peuterspeelzalen hiermee beter toerusten voor de nieuwe media-situatie:

The project produced materials and developed training for early childhood educators, giving them information on how to develop and improve the media skills of under school-age children. The materials consist of reading matter, suggestions for activities, and ideas to reflect on about the world of media and media education.'

Met het programma werden enkele duizenden professionals bereikt: het materiaal werd verspreid over alle peuterspeelzalen. Daarnaast werden er trainingen aangeboden aan docenten die meer wilden weten over veilig en verantwoord gebruik van media in de klas.

De docent weet het 't best

Ook op de website van MEKU is lesmateriaal (en materiaal voor ouderavonden) beschikbaar. Pääjärvi: 'Maar ons doel is niet om veel materiaal te maken. Wij willen dat docenten dat zelf doen. Waar het ons om gaat, is dat docenten het media-onderwijs inpassen in hun eigen pedagogisch-didactisch denken, en in hun dagelijkse bezigheden. Het promoten van specifiek materiaal is geen kerntaak voor ons.'

Dat wil niet zeggen dat er niet veel materiaal voor docenten gemaakt wordt. Dat gebeurt zeker wel, bijvoorbeeld door de Nationale Finse Onderwijsraad. Daarnaast zijn er commerciële initiatieven. Toch is de nadruk op zelfwerkzaamheid typerend voor het Finse onderwijsmodel: de leerkracht staat centraal. De MEKU wil daarom niet voorschrijven wat 'het beste materiaal' is, en op welke manier daarmee onderwezen moet worden. Pekkala: 'Wij vinden de dit-is-het-beste-materiaal-aanpak problematisch. Wij vertrouwen op onze goed opgeleide docenten. Als zij het idee in hun hoofd krijgen dat ze iets met media-onderwijs moeten, dan vinden ze wel een manier. En als wij specifiek materiaal gaan promoten, dan kan dat tegen ons gaan werken.'

Pääjärvi geeft nog een treffend voorbeeld om het punt duidelijk te maken. 'Mijn tante werkte al 25 jaar op een openlucht-kleuterschool. Ze hebben geen activiteiten binnen. Ze doen alles in het bos: eten, spelen en leren. Toen was er een interview met iemand van een NGO die iets met natuur doet. Die ging uitleggen 'hoe je kinderen moet onderwijzen over de natuur'. En mijn tante zat daar: met 20 jaar ervaring *in het bos!* De mensen van die NGO denken nota bene dat ze het beter weten! Wij willen vermijden dat ons hetzelfde overkomt met media-onderwijs. De algemene stelregel is: de docent weet het 't best.'

Film-educatie

Finland kent een lange traditie op het gebied van film-educatie. Al in 1958 werd er een centrum voor film- en tv-educatie opgericht. Er zijn verscheidene organisaties zeer actief in de productie en verspreiding van onderwijsmateriaal over film. Het is afhankelijk van de docenten in hoeverre dit gebruikt wordt; er is geen nationale coördinatie, maar de bedoeling is dat leerlingen minstens één keer per jaar met school naar de film gaan en daarna de film ontleden.

Op sommige middelbare scholen is film een keuzevak. Populaire projecten zijn: *Videovankkuri*, waarbij leerlingen leren fotograferen en filmen, en *Koulukino* (Schoolbioscoop). Ook belangrijk is de Filmventienschol waar kinderen hun eigen films kunnen maken. Dit laatste initiatief is vooral gericht op het ontwikkelen van een cultureel bewustzijn. En tot slot: de online community *Kelaamo* (voor jonge filmmakers) biedt ook materiaal voor docenten.

Pluspunten en minpunten

- + In Finland is duidelijk wie de 'eigenaar' van het mediaonderwijs is: de docent. Experts vervullen een dienende rol en vertellen de docent niet wat 'goed mediaonderwijs' is.
- + Door de hoge kwaliteit van het Finse onderwijs heeft ook het mediaonderwijs een hoge kwaliteit.
- + De Finse overheid schaaft zich ondubbelzinnig achter het mediaonderwijs, ook met het oog op de jongste kinderen.
- Veel organisaties bieden vergelijkbare diensten en lespakketten aan. Omdat financiële steun op projectbasis wordt verleend, wordt veel dubbel werk gedaan.
- Leraren die geen aandacht aan mediawijsheid besteden, worden daar niet op aangesproken.
- Finse lerarenopleidingen besteden nog onvoldoende aandacht aan goed mediaonderwijs.

*

[Intermezzo] Unesco: media & information literacy

Zoals gezegd hecht de EU veel waarde aan mediawijsheid. Vanuit Brussel worden de lidstaten en het bedrijfsleven opgeroepen om te investeren in mediawijsheid, en de voortgang daarvan te monitoren. Toch is van het Europese initiatief niet veel zichtbaar in de praktijk. In het veld wordt vaker verwezen naar de Unesco, de instelling van de VN die zich bezighoudt met onderwijs, cultuur en communicatie, en die al sinds 1982 werkt aan media- en informatie-onderwijs.

In 2008 publiceerde de Unesco een curriculum en lesprogramma voor lerarenopleidingen. In 2011 verscheen het lijkige *Media and Information Literacy Curriculum for Teachers* dat door veel docenten gebruikt wordt. In 2012 volgde het handboek *Pedagogies of Media and Information Literacies*, dat werd geschreven door Finse experts. De Unesco werkt met het begrip *media and information literacy*, kortweg MIL:

"MIL stands for media and information literacy, and refers to the essential competencies (knowledge, skills and attitude) that allow citizens to engage with media and other information providers effectively and develop critical thinking and life-long learning skills for socializing and becoming active citizens".

MIL verbindt de organisatie doelbewust en op inspirerende wijze met burgerschap en mensenrechten, waarbij in laatste instantie een centrale rol is weggelegd voor de docent:

"We live in a world where the quality of information we receive largely determines our choices and ensuing actions, including our capacity to enjoy fundamental freedoms and the ability for self-determination and development. Driven by technological improvements in telecommunications, there is also a proliferation of media and other information providers through which vast amounts of information and knowledge are accessed and shared by citizens. Adding to and emanating from this phenomenon is the challenge to assess the relevance and the reliability of the information without any obstacles to citizens' making full use of their rights to freedom of expression and the right to information. It is in this context that the need for Media and Information Literacy (MIL) must be viewed: it expands civic education movement that incorporates teachers as principal agents of change."

Janis Karklins, Assistant Director-General Communication and Information UNESCO

Volgens de Unesco kan media-onderwijs dus beschouwd worden als 'burgerschapsonderwijs'. De Unesco heeft talrijke initiatieven om media-onderwijs te ondersteunen en werkt nu aan een *Global Alliance for media and information literacy*. In Zweden wordt het Unesco-kader gebruikt als uitgangspunt om media-onderwijs onder de aandacht te brengen.

zweden

Changes in the media environment have brought considerable benefits, but they have also brought with them a number of challenges both for democracy itself and for the quality of democracy.

Future of Sweden Commission, 2013

Een van de bijzonderste materialen die je tegen kunt komen als je media-onderwijs in verschillende landen bekijkt, is een sprookje. *Statens medieråd*, de Zweedse Mediaraad, liet er een maken. Dit overheidsorgaan, ingesteld in 2011, heeft een tweeledige opdracht voor jonge mediagebruikers: versterken en beschermen. Al vroeg werd besloten dat ook kleuters bereikt moesten worden. Dat resulteerde in *Nosa på nätet* (Rondneuzen op het net), een volledige leerlijn die begint met het sprookje *Superundersökarna* (Superonderzoekers). Want wat werkt nou beter dan een sprookje om hun aandacht vast te houden? Het werd geschreven door Asa Kronkvist, een docent die al enkele jaren lesmateriaal voor mediawijsheid maakte, en heeft als doel om kleuters vertrouwd te maken met kritisch bronnenonderzoek en bewust mediagebruik. Dat lijkt veel gevraagd, maar met dit materiaal kan het.

Het sprookje gaat over een figuurtje dat uit een scherm springt, en de hoofdpersoon uitdaagt om samen de wereld te verkennen. 'Ik kom uit een beroemde familie van superonderzoekers,' zegt het figuurtje met grote oren en kleine vleugels, als hij uit zijn virtuele wereld is gesprongen en plaats heeft genomen op het scherm van Emma, de hoofdpersoon uit het sprookje. 'Sinds ik klein was, ben ik getraind om uit te vinden hoe de dingen zijn. Ik heb gekeken, gesnoven, geproefd, gehoord, gevoeld, uitgeprobeerd en getest. Nu heb ik jouw hulp nodig om uit te vinden hoe de dingen hier zijn.'

In eerste instantie werd het materiaal geleverd aan geïnteresseerde kleuterscholen. Al snel kreeg Noorwegen lucht van het initiatief, waarna dit buurland besloot om het lespakket in zijn geheel over te nemen. Het werd vertaald en toegezonden aan *alle* kleuterscholen. Daardoor realiseerden de Zweden zich opeens dat ze fantastisch materiaal in huis hadden, en in 2012 lieten ook zij - als onderdeel van een nationale campagne - het sprookje en het lesmateriaal verspreiden op alle kleuterscholen. Het materiaal wordt nog steeds goed gebruikt en er zijn weblogs waarop docenten discussiëren over hun ervaringen.

Een betere manier om alle jonge kinderen in het land te bereiken, en ze een kritische (onderzoeks) houding bij te brengen waar ze hun hele leven baat bij zullen hebben, is nauwelijks denkbaar.

Snelle opkomst digitale technologie

Het belang dat in Zweden wordt gehecht aan kritische vaardigheden van jonge kinderen, laat zien dat men daar volop bezig is met het onderwerp.

Peter Karlberg werkt bij *Skolverket*, de centrale autoriteit voor het onderwijs. In een telefonisch interview vertelt hij dat er steeds meer 1-op-1 projecten worden geïntroduceerd, waarbij ieder kind een apparaat krijgt. Karlberg: 'Dat kan een laptop zijn, of een iPad. De laatste paar jaar zie je steeds meer dat iPads - of Android tablets - gekocht worden in plaats van laptops. Scholen kiezen voor tablets omdat ze gemakkelijk te gebruiken en relatief goedkoop zijn. Aan het einde van de middelbare school heeft meer dan de helft van de leerlingen zijn of haar eigen *device*.'

Na Denemarken is Zweden het land met de hoogste verspreidingsgraad van digitale technologie op school: 91% van de docenten kan gebruik maken van digitale media in de les. Karlberg vertelt dat dit veel onzekerheid met zich meebrengt voor docenten. Karlberg: 'Nog afgezien van de

apparaten op school kunnen bijna alle Zweedse kinderen thuis online. De meeste kinderen hebben inmiddels een eigen smartphone. Ze wonen in een wereld waarin iedereen met iedereen verbonden is. Media zijn er altijd en overal. Dat is een grote verandering. Scholen hebben veel steun nodig om zich aan te passen aan deze nieuwe situatie. En het wordt nog niet overal goed gedaan. Veel docenten zijn erg onzeker; ze hebben grote problemen met het feit dat het allemaal zo snel is gegaan, en niet te controleren is. Wat is ethisch gedrag online? Wat is veilig? En de wiskunde-docenten vragen zich bijvoorbeeld af hoe zij media zouden moeten gebruiken om hun lessen te verbeteren.'

Zweedse docenten hebben - net als de Finse docenten - veel vrijheid. In Zweden zijn het de gemeentes, scholen en docenten die bepalen wat er onderwezen moet worden en hoe. Er is wel een (nationaal) algemeen curriculum, maar dat werkt alleen als leidraad. Er worden onderwijsdoelen in beschreven, maar die zijn niet tot in de details uitgewerkt. Gemeentes gaan over de invulling. Leerlingen worden voor het eerst getest als ze 9 jaar oud zijn.

Karlberg: 'We hebben een lange traditie van vrijheid voor docenten om zelf methodes en materialen te kiezen. Ze doen ook veel met media. Als we kinderen daarnaar vragen, zeggen ze meestal dat ze inderdaad media-onderwijs krijgen. Maar we weten niet op welk niveau en we weten ook niet precies wie het doen. Soms zijn het bibliotheekmedewerkers, en soms zijn er speciale lessen. In sommige lessen wordt serieus gesproken over media. Maar als je kijkt naar hoe de docenten het pedagogisch-didactisch toepassen, dan ontbreken er vaardigheden. In de basis-docententraining wordt er ook nauwelijks aandacht aan besteed. Dus zelfs goede docenten worden niet getraind om goed om te gaan met ICT. Het blijft daarom een grote stap om hun eigen kennis en vaardigheden op het gebied van media te vertalen naar onderwijsactiviteiten.'

Mediawijsheid niet in het curriculum

Het helpt daarbij niet dat mediawijsheid niet expliciet is opgenomen in het Zweedse curriculum. Wie goed zoekt, vindt wel verwijzingen naar het *concept* mediawijsheid, op basis van de samenstellende delen (zoals: 'het evalueren van bronnen op verschillende platforms'). Ook moeten scholen zorgen dat leerlingen 'moderne technologie kunnen gebruiken als gereedschap bij het verwerven van kennis, om te communiceren, voor het ontwikkelen van creativiteit, en bij het leren in het algemeen'. Maar mediawijsheid wordt niet als zodanig benoemd.

Dit is te zien in het hele curriculum. Onder *Exploring reality* staat bijvoorbeeld:

'Methods of searching for information from different sources: interviews, observations and measurements. How sources and information can be assessed and processed.'

Maar dat daar media-onderwijs voor nodig is, dat staat er dan weer niet. Martina Wagner, van de Zweedse Mediaraad (de overheidsinstantie die ook het sprookje liet maken), vindt dat jammer. Wagner: 'Als wij - als liefhebbers van mediawijsheid - die doelen zien, zeggen we: ja! Dat is het! We moeten kinderen de middelen geven om ze hiermee om te leren gaan in de informatie-maatschappij. Maar de docent die dit niet weet, zou het niet zien.'

Wie er wél oog voor heeft, ziet dat er vooral onder de creatieve leerdoelen verwijzingen naar media te ontwaren zijn. Toch blijven die verwijzingen 'eilandjes', die niet duidelijk zijn gekoppeld aan de rest van het curriculum. Er is weinig aandacht voor vaardigheden of onderwijs rond 'publiek' en 'productie'.

De Zweedse Mediaraad verzamelt en verspreidt onderzoek, en maakt materiaal voor didactici en docenten. Maar omdat media-onderwijs niet verplicht is, zijn docenten ook niet verplicht om het materiaal te gebruiken. Wagner zou meer gestructureerd en consequent de docenten willen bereiken; nu moeten ze zelf ontdekken dat het in het curriculum verstopt zit. Wagner: 'We moeten het nu doen door het materiaal te relateren aan de nationale richtlijnen voor het onderwijs. Dan zeggen wij: als docent ben je verplicht dit te doen. Kijk maar, daar staat het. Maar je moet die documenten wel met die ogen willen lezen. Dat is een probleem voor ons.'

Unesco en 'De commissie van de toekomst'

'Er is nu wel veel positieve energie gericht op dit onderwerp', vertelt Wagner. De Mediaraad is een website aan het maken waar goed materiaal verzameld wordt. Docenten en mediathecarissen kunnen daar hun lessen mee aanvullen. Het materiaal is gebaseerd op het kader dat Unesco heeft geschreven over *media and information literacy*. Wagner: 'De Zweedse versie van het Unesco-kader is een enorm belangrijk document geworden, én een startpunt voor ons eigen werk. Unesco's definitie is sterk gericht op burgerschap en mensenrechten, aan het meedoen in de democratische samenleving, en zorgen dat je stem gehoord wordt.'

Het belang daarvan is groter dan ooit, vindt Wagner. Onlangs was er een speciale 'Commissie voor de toekomst van Zweden', die uitgebreid heeft nagedacht over toekomstige kansen en uitdagingen. Eén hoofdstuk van het fascinerende eindrapport is gewijd aan 'de veranderende media-omgeving en de democratische uitdagingen daarvan'.

Wagner: 'Het uitgangspunt is dat burgers de vermogens moeten hebben om informatie goed te verwerken. De digitale kloof in Zweden heeft geen betrekking op mensen die wel of geen computer hebben, maar op de mensen die met de dagelijkse informatiestromen kunnen omgaan enerzijds en de mensen die dat niet kunnen anderzijds. Dat is de uitdaging voor de democratische samenleving. De commissie schrijft uitgebreid over de verschillende werkelijkheden waarin we nu leven. Want het is vandaag de dag heel gemakkelijk: je kunt kiezen om kennis te nemen van een breed palet aan informatie, of een heel smal deel op basis van een beperkt aantal bronnen. Dat is een democratisch probleem en een uitdaging. Wij merken dat het zeer goed werkt om *media & information literacy* in die context te bespreken.'

Er is dan ook veel aandacht voor mediawijsheid. Wagner: 'Wij krijgen opdrachten van het ministerie van Justitie, het ministerie van Cultuur, het ministerie van Onderwijs, het ministerie van Sociale zaken, en het ministerie van Industrie. Zij willen allemaal 'iets met media' doen. Daardoor kunnen we onze brede missie goed uitvoeren in verschillende samenwerkingsverbanden. Maar omdat er geen nationaal schoolprogramma is waar de overheid op toeziet, hebben wij geen mandaat om het centraal te coördineren.'

Film-educatie

Film wordt in Zweden behandeld in het moedertaalonderwijs, bij geschiedenis, bij sociale wetenschappen, en in het kunstonderwijs. Veel scholen bieden culturele naschoolse programma's aan, waarbij film-maken een keuzevak is. Volgens een studie van *the British Film Institute* doet 75% van alle Zweedse leerlingen iets met film in het reguliere onderwijs.

Deze activiteiten worden ondersteund door de *Swedish Film Institute Foundation*, een overheidsinstantie die de kennis van jongeren over film moet verbeteren, en hun creativiteit moet stimuleren. Tot 2014 werkt dit instituut volgens een 'actieplan voor kinderen en jongeren', bedoeld om kinderen kritisch over media te leren denken, en ze de middelen te geven om films te interpreteren.

Buiten school zijn er allerlei organisaties die film-educatie aanbieden, zoals het nationale film-museum, festivals en filmhuizen, maar dat valt buiten het kader van het onderhavige onderzoek (dat zich richt op media-onderwijs op school).

Pluspunten en minpunten

- + Het Unesco-kader - en het gebruik daarvan in Zweden - heeft het belang van media-onderwijs ondubbelzinnig gevestigd. Media-onderwijs wordt verbonden met burgerschap en de toekomst van de Zweedse democratie.
- + In Zweden wordt media-onderwijs al op jonge leeftijd gekoppeld aan een kritische, onderzoekende houding, wat goed te zien is aan het landelijk verspreide sprookje 'Superonderzoekers'.
- + Driekwart van de Zweedse kinderen krijgt film-educatie op school.
- Zweedse organisaties weten niet in hoeverre mediawijsheid daadwerkelijk onderwezen wordt en hebben geen mandaat om het onderwijs daarin af te dwingen.
- Mediawijsheid zit verstopt in het curriculum. De term wordt nergens gebruikt, waardoor alleen docenten die er oog voor hebben, zich bewust zijn van de noodzaak van goed media-onderwijs.
- De kloof tussen het gebruik van media in de les, en goed onderwijs met en over de media, blijkt voor veel docenten nog groot.

[Intermezzo] Scandinavische samenwerking

In oktober 2013 organiseert de *Nordic Council of Ministers*, een samenwerkingsverband van de Scandinavische landen, een congres over 'Media and information literacy' in Stockholm. Het is de eerste ontmoeting in zijn soort voor de Scandinavische landen. De insteek is gebaseerd op het Unesco-kader waarin *media & information literacy* wordt gepresenteerd als: 'een sleutel voor democratie en vrijheid van meningsuiting': *Today citizens require many different skills to be able to understand, evaluate, use, and express themselves through media and other information channels*, schrijven de organisatoren. *Children and young people are the ones most exposed to new media.*

Vertegenwoordigers uit de Scandinavische landen zijn uitgenodigd om in gesprek te gaan over een gemeenschappelijk perspectief op dit vraagstuk en over een platform voor meer samenwerking en gebruik van netwerken. Het is de bedoeling om mediawijsheid duidelijker op de agenda te zetten. Op de lange termijn kan deze *expert meeting* volgens de initiatiefnemers leiden tot een betere dialoog op Europees niveau. Voorafgaand aan de bijeenkomst wordt een overzichtsstudie gepresenteerd die is uitgevoerd door Nordicom, het kenniscentrum van de Universiteit van Gothenburg.

Uit de conclusies van de Gothenburgse overzichtsstudie blijkt dat mediawijsheid in alle Scandinavische landen op de politieke agenda staat, maar niet overal even prominent. De ontwikkelingen in de verschillende landen, wat betreft beleid en curricula, hebben veel met elkaar gemeen. Uiteindelijk is de uitdaging voor alle landen gelijk, zo luidt de conclusie:

The Nordic countries have a largely shared vision of democracy, the importance of an open and equal society and respect for the preferences and competencies of children and young people. This is the perspective that is largely being updated and in some respects even challenged by the development of the modern communications society.

groot-
Brittannië

In many ways attention to media literacy seems to have a bright future, in education and in wider society, in the UK and in the world at large... [However,] further developments seem now both possible and urgent.

Andrew Burn & James Durran, 2007

Het Verenigd Koninkrijk neemt wereldwijd een bijzondere positie in op het gebied van media-wijsheid, omdat men daar al sinds de jaren '70 *media studies* aanbiedt op scholen. Dit (facultatieve) vak wordt gegeven op de middelbare school, voor kinderen van 14 tot 18. Door deze lange traditie hebben scholen en docenten gedurende vele decennia een geweldige expertise opgebouwd op het gebied van media-onderwijs. Er is goed lesmateriaal beschikbaar.

Zo'n specialistische traditie heeft wel een keerzijde: slechts een zeer klein deel van de leerlingen wordt ermee bereikt (ongeveer 7%, volgens een onderzoek van de EU). Wie het vak niet kiest, proeft veel minder van de uitgebreide expertise die er is opgebouwd. Dat betekent niet dat Engelse kinderen niets leren over media: meer dan 70% van de leerlingen van 8 tot 15 jaar krijgt les op school over internet. Helaas zegt dat cijfer natuurlijk weinig over de inhoud en de kwaliteit van de lessen.

Andrew Burn, een van de belangrijkste media-onderwijs-experts in het Verenigd Koninkrijk, vertelt in een telefonisch interview openhartig over het media-onderwijs in zijn land. Hij is trots op de specialistische traditie, maar tegelijkertijd sceptisch over het algemene media-onderwijs.

Burn: 'We hebben een van de langste tradities op het gebied van media-onderwijs. We hebben examens in *media studies* en leerkrachten met veel ervaring, omdat er al decennia aan wordt gewerkt. Toen *media studies* hier werd aangeboden als apart vak, deden andere landen dat nog niet of nauwelijks. Die cursussen gingen over *popular culture*, specifieke media, de instituties in het medialandschap, soorten publiek, en *the politics of representation*. Dat is een bijzondere pedagogisch-didactische traditie.'

Tegelijk met de ontwikkeling van deze speciale vakken werd het traditionele idee van 'geletterdheid' steeds meer uitgebreid. Er kwamen al vroeg verwijzingen naar *game literacy* en *film literacy*. De literacy-traditie is dus sterk aanwezig daar, zowel in het onderwijs als in het (academisch) onderzoek.

Dat is ook te zien aan onderwijs over film. In Engeland staat het filmonderwijs hoger op de agenda dan in de andere landen die in dit rapport behandeld worden. De overheid steunt zo nu en dan grote, nationale projecten, maar sinds juni 2008 heeft het Verenigd Koninkrijk ook een nationale strategie voor film-educatie die wordt uitgevoerd door *the British Film Institute* (kortweg BFI).

In Groot-Brittannië wordt film-educatie geschaard onder de ontwikkeling van 'kritische leesvaardigheid' in het vak *Literacy and English*. Naast de BFI produceert ook de organisatie *Film Education* lesmateriaal voor gebruik op school. Daarnaast zijn er verschillende organisaties actief op het gebied van filmproductie en naschoolse *viewings*. Ongeveer een kwart van de 4 miljoen leerlingen in het Engelse primaire onderwijs leert iets over film. Docenten worden daar niet consequent voor opgeleid, maar er zijn wel lespakketten die gebruikt kunnen worden bij Engels moedertaalonderwijs en het vreemde-talenonderwijs.

Deze bijzondere traditie heeft wel een keerzijde. Burn: 'Er is eigenlijk nooit volwaardige steun geweest voor mediawijsheid vanuit de overheid. Als je er als docent géén aandacht aan besteedt, houdt niemand je verantwoordelijk. Als het al goed gebeurt, dan komt het dus uit docenten zelf. Als je kijkt op scholen, en je vindt iemand die serieus media-onderwijs geeft, dan komt dat voort

uit een traditie van mediawijsheid in die school. En uit een beperkte hoeveelheid goed materiaal. In lerarenopleidingen wordt er niet structureel gewerkt aan mediawijsheid.'

Burn is, zoals vele andere experts, zeer sceptisch over de mediawijsheid van de 'gemiddelde' leerling. De beschikbare onderzoeken bevestigen zijn scepsis. Burn: 'De examencursussen in *media studies* en *film studies* zijn succesvol. Daar worden veel mensen voor opgeleid. Maar op jongere leeftijd zit mediawijsheid eigenlijk alleen in het Engelse moedertaalonderwijs, zoals in veel andere landen.' De meeste verwijzingen naar mediawijsheid in het Engelse curriculum zijn dan ook opgenomen onder het kopje 'moedertaalonderwijs'. Ook in *Arts & Design*, en *Music*, staan verwijzingen naar digitale media.

Omdat de coördinatie vanuit de overheid inconsequent is, loopt de integratie van mediawijsheid in de praktijk nog achter bij de doelstellingen in het curriculum. Er is niet één overheidsinstantie die zich volledig toelegt op de coördinatie van het media-onderwijs, zoals in Zweden of Nederland.

In 2004 werd er een breed onderzoeksprogramma gestart, met een conferentie georganiseerd door de minister van Cultuur, Media & Sport, onder de titel *Inform and Empower: Media Literacy in the 21st Century*.

Gedurende enkele jaren werd er ook geïnvesteerd in de vorming van netwerken voor media-onderwijs, maar in 2008 liep dat programma weer af. Vanuit de overheid werd media-onderwijs 'een goede zaak' genoemd, maar de ondersteuning was niet consequent. Burn: 'Wat je telkens ziet, is dat het verdwijnt onder conservatieve kabinetten, en weer opkomt als *Labour* aan de macht is. Het curriculum wordt nu - onder de huidige conservatieve coalitie van 2013 - dus herschreven, en het media-element verdwijnt min of meer.'

Deze tendens, dat verschillende politieke stromingen mediawijsheid verschillend waarderen, is al vaker geconstateerd, ook in andere landen. Het gevolg is discontinue subsidiëring (dan weer niet en dan weer wel) en verbrokkelde ondersteuning van het media-onderwijs, waardoor gesubsidieerde instellingen en projecten in de problemen kunnen komen. Of hun heil gaan zoeken in commerciële allianties, die soms ten koste gaan van de inhoud.

De minder voor de hand liggende aspecten van mediawijsheid, met name de creatieve aspecten, raken daardoor al snel op de achtergrond. Burn: 'Er zijn verschillende organisaties die iets aan mediawijsheid proberen te doen, maar ze vallen wel onder verschillende ministeries. Wat je vaker ziet, is dat er geen goede verbindingen zijn tussen het ministerie van Onderwijs enerzijds en dat van Cultuur anderzijds. Het culturele aspect van media-onderwijs krijgt weinig nadruk, en de organisaties die daarmee bezig zijn, hebben nauwelijks effect op mediawijsheid-programma's op school.'

Burn weet dat dat niet speciaal voor Groot-Brittannië geldt: 'Media-onderwijs is altijd marginaal, en loopt altijd het risico te verdwijnen uit het curriculum. In landen met een nationaal curriculum, zoals in de UK, wordt vooral gefocust op de basics. Er zijn dus strenge regels voor het moedertaalonderwijs en wiskunde. Daarna komt er een beetje lichamelijke opvoeding, dan misschien zelfs wat ICT en computers, maar geen mediawijsheid. Als je verder kijkt in het curriculum, komt er wat kunst en cultuur, maar die programma's zijn vaak facultatief. Helemaal op het laatst komt mediawijsheid.'

Focus op veiligheid

Groot-Brittannië kent een sterke traditie op het gebied van ICT-onderwijs. De overheid heeft aanzienlijk geïnvesteerd in de integratie van ICT in het onderwijs. Door het hele curriculum zijn leerdoelen op het gebied van ICT verweven, waarbij het vooral gaat om praktische vaardigheden. De insteek van media-onderwijs is in dit kader vaak defensief.

Een voorbeeld zijn de websites van het *Child Exploitation and Online Protection Centre*, die onder de noemer *Think U Know* (thinkuknow.uk) worden bijgehouden. De sites over internetveiligheid zijn gemaakt voor ouders en kinderen in verschillende leeftijdsgroepen; zo zijn er spelletjes als *Hector's World* die kinderen spelenderwijs bekend maken met de gevaren op het web.

Het resultaat van de defensieve focus op ICT is terug te zien in onderzoeken. Uit een onderzoek in het kader van *EU Kids online*, uitgevoerd door de *London School of Economics and Political Science*, blijkt dat Engelse ouders behoren tot de meest beschermende in Europa. Ze doen veel moeite om online risico's uit te bannen. En ze gaan zó ver met het opleggen van restricties dat de (online-) kansen van kinderen beperkt worden. 80% van de Britse kinderen wordt door de defensieve houding van hun ouders 'goed beschermd', maar tegelijkertijd beperkt in hun online mogelijkheden. In Finland, Nederland en Zweden laten ouders hun kinderen over het algemeen meer ruimte online: ze laten meer toe, maar blijven wel betrokken bij het mediagebruik van hun kinderen.

Overigens betekent de focus op ICT (en veiligheid) niet dat dat ook werkelijk van de grond komt. Een recent rapport van de gezaghebbende *Royal Society* concludeert dat veel van de doelen die in het curriculum gesteld zijn voor ICT-onderwijs, in de praktijk niet aan bod komen. In een andere studie wordt geconstateerd dat de focus op ICT vooral instrumenteel is, waardoor er weinig aandacht wordt besteed aan kritische vaardigheden, of het verband tussen ICT en media.

Verwarring

Daarbij komt dat er in Groot-Brittannië, meer dan in andere landen in dit onderzoek, onduidelijkheid is over wat media-onderwijs in zou moeten houden. De termen 'digital literacy' en 'media literacy' worden door elkaar heen gebruikt.

Burn: 'Met name over het begrip *digital literacy* bestaat veel onduidelijkheid. Vaak gaat dat over praktische vaardigheden. Dat kinderen kunnen omgaan met software en zo. Je ziet nu wel een opkomst van bijvoorbeeld programmeren. Dat is een goede ontwikkeling, maar het heeft weinig te maken met *media literacy*. En het creatieve aspect verdwijnt dan nog verder naar de achtergrond.'

Het risico dat zich bij *digital literacy* voordoet, is een té instrumentele visie op het media-onderwijs, die - zoals we straks zullen zien - ook in Nederland op de loer ligt. Volgens David Buckingham, werkzaam bij het *Institute of Education* van de Universiteit van Londen, is de verwarring over de relevante termen zeer onwenselijk:

There is a risk of media literacy being dispersed in a haze of digital technological rhetoric. There is a danger of it becoming far too vague and generalised and poorly defined – a matter of good intentions and warm feelings, but very little actually getting done. We can end up with lots of networking and dialogue, but no actual substance – a great deal of participation, but little action, and no significant change.

Buckingham heeft het hier over de Europese situatie, maar refereert ook duidelijk aan zijn eigen land. Inderdaad lijkt het erop dat de focus op ICT in Groot-Brittannië ten koste gaat van een bredere ontwikkeling van mediawijsheid. In een profiel over het Britse media-onderwijs werd al in 2007 geconstateerd:

[There] is a marked contrast between the importance that has been placed on the integration of ICT into society (in education as well as in other sectors) and the lack of priority given to the mass media and to an integral vision of media literacy. That means that Media literacy – on the whole – is not a high priority for any sector of the UK government.

Toch is - in 2003 - wel één instantie verantwoordelijk gemaakt voor mediawijsheid in Engeland. Ofcom, de nationale regulator van radio en televisie, heeft de verplichting om mediawijsheid te bevorderen, door onderzoek te doen en de ontwikkeling van leermiddelen en methodes te ondersteunen. De Ofcom kwam ook met een officiële definitie van mediawijsheid: *the ability to access, understand and create communications in a variety of contexts*. Deze definitie is nog niet zo breed als die van bijvoorbeeld de EU of de Unesco, maar is wel een stap in de richting van een brede aanpak.

Opvallende initiatieven

Ook op Britse scholen is mediawijsheid een onderschoven kindje, maar er zijn wel interessante initiatieven. Bijvoorbeeld: *The Centre for the Study of Youth and Media*. Jarenlang heeft dit centrum vooruitstrevend onderzoek gedaan en ideeën aangedragen, vooral op het gebied van internet en games. Met DARE als gevolg, waaraan ook de eerder geciteerde Andrew Burn is gelieerd. DARE doet onderzoek naar *digital arts in education*. Er werden bijvoorbeeld door leerlingen game-scenario's ontwikkeld op basis van Shakespeares MacBeth. Het bereik van dit soort initiatieven is echter gering.

De Engelse traditie van film-educatie raakt aan een bredere ontwikkeling van mediawijsheid. Zo schreef de UK Film Council een *Charter for Media Literacy* en zet *First Light Movies* zich in voor filmproductie door jongeren. Daarnaast zijn er verschillende omroepen actief op het gebied van mediawijsheid. Met name de BBC heeft met *Beyond the broadcast* (waarmee leerlingen zelf nieuws kunnen maken) een groot bereik.

Pluspunten en minpunten

- + Groot-Britannië kent een lange traditie op het gebied van *media studies*, waarover al sinds de jaren '70 kennis is opgebouwd.
- + In de Britse academische wereld is volop aandacht voor 'geletterdheid' in brede zin (ook al wordt dat nog niet breed toegepast op scholen).
- + Groot-Britannië heeft een jarenlange traditie van *film literacy* opgebouwd die vanuit de overheid gesteund wordt en ook bredere mediawijsheids-initiatieven voortbrengt.
- De sterke focus op ICT-vaardigheden en digitale geletterdheid gaat ten koste van een breder mediawijsheids-begrip.
- De houding ten opzichte van digitale geletterdheid, en daarmee rond media-onderwijs in het algemeen, is overwegend defensief.
- De steun vanuit de overheid voor mediawijsheid is zeer wisselend en zelden volwaardig.

[Intermezzo] Mediawijsheid als mensenrecht

Een van de grootste misverstanden bij media-onderwijs is de indruk bij sommige ouders en opvoeders dat kinderen zelf het beste weten hoe ze moeten omgaan met nieuwe technologieën. Ze zijn immers zo handig en vlot in het gebruik van tablets en smartphones... Toch wil dat allerminst zeggen dat kinderen ook begrijpen wat ze eigenlijk doen, welke informatie ze tot zich nemen, en hoe ze het apparaat dat ze gebruiken, de baas worden.

Wie Google gebruikt, weet bijvoorbeeld niet vanzelf hoe die zoekmachine werkt. De ervaring van veel docenten is dat kinderen niet voldoende kennis hebben om kritisch om te gaan met de media in hun leven. Daarom is media-onderwijs nodig.

Toch wordt media-onderwijs vaak nog gezien als een luxe. Als kinderen goed kunnen lezen, schrijven en rekenen, komt de rest vanzelf wel, is het idee. Maar werkelijke mediawijsheid is veel fundamenteeler dan dat, zoals de Unesco schrijft:

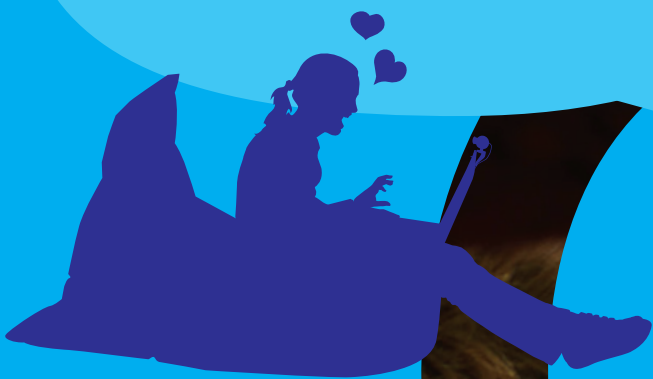
Article 19 of the Universal Declaration of Human Rights states that 'Everyone has the right to freedom of opinion and expression; this right includes freedom to hold opinions without interference and to seek, receive and impart information and ideas through any media and regardless of frontiers.' Media and information literacy (MIL) equips citizens with competencies needed to seek and enjoy the full benefits of this fundamental human right.

Zo bezien is mediawijsheid direct gerelateerd aan de rechten van ieder individu. Mediawijsheid is dan niet alleen belangrijk voor 'burgerschap', maar ook om de creatieve ontwikkeling te faciliteren, voor spel, participatie, en de kennismaking met diversiteit.

Voor experts die moeite hebben om anderen van het belang van mediawijsheid te overtuigen, kan dit kader uitkomst bieden. Mediawijsheid is onderdeel van het welzijn, de bescherming en de ontwikkeling van ieder kind. Niemand zal er dan tegen zijn. Het risico van zo'n uitleg is echter dat de concrete zaak – mediawijsheid – verloren gaat in prijzenswaardige maar abstracte doelen. De uitdaging voor beleidsmakers, deskundigen en leerkrachten is dus het midden te houden tussen té instrumentele en té abstracte definities van mediawijsheid.

nederland

‘Wie niet mediawijs is, wordt buitengesloten’

Ronald Plasterk, Nederlands minister van Onderwijs & Cultuur, 2007

In Nederland zijn er talloze initiatieven waarbij kinderen op de een of andere manier begeleid worden in hun omgang met de media. Media-onderwijs staat al decennia lang op de agenda, maar in het gedetailleerde nationale curriculum van de overheid is mediawijsheid niet als apart doel opgenomen. Het is dus niet verplicht, en mediawijsheid is op de meeste scholen geen apart vak.

In opdracht van de overheid voert sinds 2008 het expertisecentrum ‘Mediawijzer.net’ de coördinatie over het media-onderwijs in Nederland. Het is een netwerkorganisatie waarin meer dan 800 organisaties deelnemen. De belangrijkste partners komen uit het onderwijs, de publieke omroepen en de bibliotheken.

Waar komt het media-onderwijs in Nederland vandaan? In 2005 was het beste media-onderwijs in Nederland nog ‘het resultaat van jarenlange inzet en passie van individuele docenten en van een bredere blik van individuele schooldirecties’. Deze spelers vonden het wiel telkens opnieuw uit. In 2008 zijn ruim 200 initiatieven op het gebied van mediawijsheid geïnteriseerd. De meeste initiatieven waren toen gericht op ‘verantwoorde consumptie’ van media-inhoud. Ook bleek dat de vele activiteiten rond mediawijsheid niet altijd op elkaar afgestemd waren. De synergie die verkregen kan worden uit het coördineren van de talrijke campagnes en activiteiten, werd dus nog niet ten volle benut.

Volgens een meerderheid van de docenten in het voortgezet onderwijs komt mediawijsheid daar wel aan de orde. In 2009 zei 77% van de docenten in het voortgezet onderwijs dat ze aandacht aan dit onderwerp besteden. Als het media-onderwijs is opgenomen in een bepaald vak, dan is dat volgens de docenten bij informatica en informatiekunde, ICT-lessen, maatschappijleer, CKV, en talen. Ook zijn er veel NGO’s actief in het aanbod van media-onderwijs.

Digital Playground bijvoorbeeld, werkt al sinds 1998 aan de mediawijsheid van jongeren. Hun lespakket is gericht op het aanwakkeren van creativiteit, oordeelsvorming, en samenwerken. Het bestaat uit een educatieve tool (de *Webwalk*) en een workshop. Andere noemenswaardige initiatieven zijn:

- *Codename Future*, een organisatie die jongeren via eigentijdse interactieve projecten wil klaarstomen voor hun actieve rol in de samenleving;
- *MediaMasters*, een jaarlijks terugkerend spel waarin kinderen zelf content kunnen maken;
- *Mediacultuur.net*, waar leerlingen in het voortgezet onderwijs genre-films kunnen maken en het nieuws kunnen remixen.

Behoeftte aan coördinatie

Er zijn letterlijk honderden organisaties in Nederland die lesmateriaal en cursussen aanbieden. Onder deskundigen bestaat daarom al langere tijd het gevoel dat er met hagel wordt geschoten: het media-onderwijs is goed bedoeld maar ongecoördineerd en niet altijd effectief.

Mary Berkhout, programma-manager van de netwerkorganisatie Mediawijzer.net: ‘De afgelopen 10 jaar ontstond er een enorme versnippering. Door de achtereenvolgende hypes, de vele doelgroepen binnen het onderwijs, en de uiteenlopende mogelijkheden voor financiering, bleven er telkens nieuwe initiatieven uit de grond komen. Dat was beslist niet verkeerd, maar voor het onderwijs verwarrend, omdat je de kwaliteit van al dat nieuwe materiaal niet kent, omdat je niet weet of er goed over nagedacht is, en hoe het aan kan sluiten op de bestaande onderwijspraktijk. Bij de oprichting van het Mediawijsheid Expertisecentrum is er daarom voor gekozen om alleen

materiaal te laten ontwikkelen waar echte hiaten liggen, en ons verder te richten op het gericht aanbieden van bestaand materiaal aan de verschillende doelgroepen. Zo wilden we een einde maken aan de versnippering, en vraag en aanbod beter bij elkaar brengen.'

Deze aanpak laat zich navertellen als een succesverhaal, al zijn er op schoolniveau nog geen concrete resultaten te melden. Er moest een gecoördineerde aanpak komen om het media-onderwijs in te bedden in de dagelijkse leerpraktijk. 'Dat zou het beste werken als het verplicht was', vindt Berkhout. 'We concludeerden al vroeg dat de voorkeur uitgaat naar wettelijke verankering. Maar dat is een lange weg en je hoeft er niet per se op te wachten. Je kunt nu al stappen zetten. We blijven ons inzetten voor die wettelijke verankering in het curriculum, maar ondertussen werken we in Nederland ook aan een stappenplan voor ieder schoolniveau om het media-onderwijs echt een zet te geven.'

Mediawijzer.net ging gestructureerd te werk. Berkhout: 'Eerst hebben we het begrip 'mediawijsheid' heel duidelijk gedefinieerd, namelijk als "de verzameling competenties die je nodig hebt om actief en bewust deel te kunnen nemen aan de mediasamenleving". Deze definitie hebben we telkens verfijnd, en vervolgens laten opsplitsen naar verschillende niveaus voor verschillende doelgroepen. Als je niet uitgaat van een gezamenlijk theoretisch kader, dan werkt het niet.'

Het gemeenschappelijke kader kwam er, met 'het competentiemodel' van Mediawijzer.net, waarin competenties op het gebied van begrip, gebruik, communicatie en strategie worden onderscheiden. Het model is samen te vatten in een klein schema, maar behelst toch alle facetten van mediawijsheid.

Berkhout: 'We zijn gestart met het basisonderwijs. Eerst hebben we een analyse laten maken van alle bestaande mediawijsheid-leerlijnen en -methodes die daar werden gebruikt.' Het onderzoeksbureau dat deze opdracht kreeg, bracht in 2013 tientallen leerlijnen in kaart. Steeds werd gekeken welke vaardigheden in een bepaald programma onderwezen werden, en welke niet. Daarmee ontstond een gedetailleerd zicht op het bestaande materiaal.

Uit het onderzoek bleek dat alle competenties uit het 'competentiemodel mediawijsheid' wel worden onderwezen, maar dat geen enkele methode ze allemaal incorporeerde. Net als in 2009 waren de meeste initiatieven gericht op communicatie, en het vinden en verwerken van informatie. Ook bleek dat er maar weinig methodes waren die aandacht besteedden aan de strategische aspecten van mediawijsheid (media inzetten om doelen te bereiken). Uit een onderzoek onder leerkrachten-in-opleiding bleek dat er nog veel behoefte was aan meer training, omdat geen enkele opleiding alle competenties behandelde.

Met deze analyse kon Mediawijzer.net verder. Berkhout: 'We constateerden dat dé manier om vraag en aanbod bij elkaar te brengen een 'leermiddelenbank' is. Een online plek waar het materiaal per niveau beschikbaar wordt gesteld. We hebben de organisaties in ons netwerk uitgenodigd om met voorstellen hiervoor te komen, en daarvoor een stimuleringsregeling ingesteld voor het primair onderwijs, de jongste kinderen.

Op dit moment wordt er gewerkt aan drie online-leermiddelenbanken, met materiaal voor drie doelgroepen:

- basisschoolleerlingen;
- leerkrachten in het primair onderwijs;
- leerkrachten-in-opleiding.

Berkhout: 'Voor al deze doelgroepen zorgen we er zo voor dat het beste materiaal eenvoudig beschikbaar komt. Tegelijkertijd is dat materiaal altijd terug te koppelen aan de kerndoelen en de competenties. Hiermee hopen we het media-onderwijs een kwalitatieve impuls te geven.'

In de EU zijn weinig landen zo ver met het ontwikkelen van één model waarin alle competenties worden uitgewerkt op verschillende niveaus. Maar het fundamentele onderzoek is verre van compleet.

Hans van Driel, universitair hoofddocent aan de Universiteit van Tilburg, houdt zich bezig met media-onderwijs. Hij prijst het theoretische kader dat Mediawijzer.net heeft geïntroduceerd, maar vindt dat er nog meer gedaan kan worden aan fundamenteel onderzoek. Van Driel: 'We zouden veel meer aan theorievorming moeten doen. Hoe ontstaat gewoontevorming? Hoe gebruiken mensen media? Hoe leren ze bepaalde gebruiken aan en af? Als je daar meer onderzoek naar zou doen, en de inzichten in verband zou brengen met - bijvoorbeeld - mediaverslaving, begin je pas echt te begrijpen hoe de media ingrijpen in ons dagelijks leven.' Daarmee zou ook meer inzicht ontstaan in wat effectief media-onderwijs is en waarom.

Stappenplan

Zolang het media-onderwijs niet verplicht is, moet het aantrekkelijk worden aangeboden, en ligt er geen nadruk op fundamenteel onderzoek. Een belangrijk deel van het werk van organisaties in het media-onderwijsveld bestaat uit 'informereren' en 'enthousiasmeren'. Daarom publiceert Mediawijzer.net sinds vorig jaar (2012) het Mediawijzer-boek, een jaarlijkse weergave van ontwikkelingen en trends op het gebied van mediawijsheid. Deze publicatie is bedoeld voor professionals en geïnteresseerde ouders.

Een van de eerste initiatieven om mediawijsheid te positioneren in het onderwijs, kwam van Stichting Mijn Kind Online, tevens de opdrachtgever van het huidige onderzoek. Met het *Handboek mediawijsheid op school* gaven ze docenten een concreet handvat en de nodige achtergrondinformatie. Mijn Kind Online werkt nu aan een nieuwe versie, die leerkrachten handvatten moet bieden om het onderwijs te integreren in de school. Het nieuwe handboek geeft een algemeen stappenplan. Een goed geïnformeerde suggestie om scholen te helpen het media-onderwijs te integreren.

De nieuwe aanpak is zeer serieus. Scholen worden bijvoorbeeld opgeroepen om zich eerst te bezinnen op hun visie en hun doelstelling: 'Wat vinden wij als school van mediawijsheid in het onderwijs, en wat willen we realiseren?' Als er over dit soort vragen niet gedebatteerd wordt, kan het media-onderwijs zich nooit ontwikkelen tot een breed gedragen onderdeel van de alledaagse praktijk, is de boodschap. In de nieuwe publicatie wordt stap voor stap beschreven hoe het media-onderwijs geïntegreerd kan worden, waarbij verwezen wordt naar de leermiddelenbanken en de leerlijnen die al beschikbaar zijn.

Mediacoaches

Een andere poging om het media-onderwijs beter te verankeren (in Nederland), is via 'mediacoaches'. Die zijn actief in het primair onderwijs én in het voortgezet onderwijs. Een mediacoach moet een spin in het web zijn die het media-onderwijs op een school coördineert, en ervoor zorgt dat alle kennis optimaal benut wordt.

In het *Handboek Mediawijsheid* van Mijn Kind Online wordt 'een mediacoach' omschreven als: 'iemand die het mediabeleid van een school op zich neemt, en daarbij vakdocenten faciliteert en begeleidt, mediaprojecten en ouderavonden organiseert, en contact houdt met buitenschoolse partijen'. Het aanstellen van een mediacoach is door de Europese Commissie uitgeroepen tot *best practice* om het media-onderwijs te organiseren.

Er zijn twee opleidingen voor mediacoach. Deze opleidingen zijn bedoeld voor leerkrachten (in het primair en het voortgezet onderwijs) en voor medewerkers van bibliotheken, mediatheken, en de jeugdhulpverlening. Inmiddels heeft Nederland 600 à 1000 actieve mediacoaches.

Parallele discussies

Meestal staat het begrip 'mediawijsheid' centraal in het Nederlandse debat. Opvallend was echter een rapport van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (KNAW), waarin gepleit werd voor een nieuw soort 'informatica' (ICT-onderwijs) en waarbij de term 'digitale geletterdheid' geïntroduceerd werd. De onderzoekers constateerden dat 'ondanks de evidente noodzaak om Nederlandse scholieren op te leiden tot digitaal geletterde wereldburgers, ons onderwijs hier niet in voorziet'.

Naar aanleiding van dit KNAW-rapport is een hernieuwde discussie ontstaan over de positie van ICT in het onderwijs. De vraag die nu in Nederland gesteld wordt, net als in Engeland, is hoe digitale geletterdheid en mediawijsheid zich tot elkaar verhouden. Ook wordt op verzoek van de overheid onderzocht in hoeverre deze onderwerpen in het verplichte deel van het curriculum verwerkt kunnen worden.

Aan de ene kant is het positief dat naar aanleiding van het KNAW-rapport een hernieuwde interesse in deze vragen is ontstaan. Maar aan de andere is het opmerkelijk dat deze hele cyclus van 'aan de orde stellen' en 'onderzoeken' nu wordt doorlopen vanuit de optiek van digitale geletterdheid, terwijl dat al jarenlang gebeurt vanuit de optiek van mediawijsheid. Daardoor ontstaat de indruk dat er parallele discussies plaatsvinden, en dat het wiel opnieuw wordt uitgevonden, terwijl op dit moment niet een gebrek aan kennis, maar *de uitvoering* de grootste uitdaging voor het media-onderwijs is. Ondanks de coördinerende activiteiten van Mediawijzer.net en andere organisaties, is het kennelijk nog niet gelukt om de kloof tussen politiek, onderzoek, en uitvoering in het onderwijs te slechten.

Een bijkomend risico voor de Nederlandse situatie is dat de hernieuwde, instrumentele focus op 'digitale geletterdheid' op den duur ten koste gaat van het bredere begrip 'mediawijsheid', zoals dat in Engeland gebeurt lijkt te zijn.

De komende jaren zullen organisaties met een mediawijsheids-aanpak moeten aantonen dat hun activiteiten en ideeën niet te reduceren zijn tot ICT-onderwijs. Lukt dat niet, dan komen hun overheidssubsidies en hun bestaansrecht op de tocht te staan.

Film-educatie

Nederland kent bijna geen traditie van film-educatie in het reguliere onderwijs. De overheid heeft er geen strategie voor, maar subsidieert wel initiatieven uit de samenleving. Scholen kiezen zelf of (en hoe) ze aandacht besteden aan film: een klein deel van de scholen biedt het aan als apart vak. Volgens een studie uit 2012 besteedt slechts 5% van de Nederlandse leerlingen regelmatig en bewust aandacht aan 'film' op school.

De Nederlandse film-educatie wordt gecoördineerd door het EYE Film Instituut in Amsterdam, dat zelf een lange traditie heeft op het gebied van film-educatie. Een belangrijk initiatief is Cinekid, dat ooit begon als filmfestival voor kinderen, maar uitgroeide tot een permanente organisatie die probeert aan te haken bij de grote 'behoefte aan kennisontwikkeling, expertise-overdracht, productontwikkeling en educatie.' Eens per jaar worden er door Cinekid *New Media Awards* uitgereikt voor creatieve initiatieven op het gebied van film, games en andere digitale media.

Mediawijsheidsscholen

Het Thorbecke College in Zwolle besteedt - als een van de weinige scholen in Nederland - structureel aandacht aan mediawijsheid. In 2008-2009 begon de school met het aanbieden van het keuzetraject 'moderne media' voor leerlingen uit de onderbouw. Het einddoel was toen: 'mediawijsheid', oftewel: kennis, houding en vaardigheden bijbrengen die leerlingen nodig hebben in de 21e eeuw.

Informatievaardigheden en strategische vaardigheden krijgen aandacht door het zoeken van journalistieke inhoud. Er worden films bestudeerd en geanalyseerd, en wordt gebruik gemaakt van film in vakken als economie, geschiedenis en vreemde talen. Verder is er aandacht voor media-kunst, sociale media, en mediaproductie in een speciaal gebouwde studio. Het vak wordt gegeven door docenten die een eigen specialisatie hadden opgebouwd, of daarvoor een nascholingscursus hadden gevolgd.

Dit unieke project vond navolging. Inmiddels zijn er zes scholen aangesloten bij de 'Stichting mediawijsheidsscholen'. Zij bevinden zich op het hoogste niveau van gestructureerd media-onderwijs in Nederland, omdat er niet alleen les wordt gegeven óver media, maar omdat er ook veel ruimte is voor productie. De meeste scholen hebben dit stadium nog niet bereikt, mede omdat ze er niet toe verplicht zijn.

Pluspunten en minpunten

- + De belangrijkste organisaties werken in Nederland samen om het mediaonderwijs op een gestructureerde manier, en op basis van een goed gefundeerd theoretisch kader, te integreren op school. Deze centrale regie is in veel andere landen nog afwezig.
- + Met behulp van stappenplannen en mediacoaches wordt gepoogd de continuïteit van het mediaonderwijs te garanderen.
- + Er worden leermiddelenbanken opgezet om materiaal uit te wisselen.
- Jarenlange investeringen in onderwijs vanuit het begrip 'mediawijsheid' hebben niet kunnen verhinderen dat er nu een parallelle discussie plaatsvindt rond het begrip 'digitale geletterdheid'.
- De centrale regie gericht op 'mediawijsheid' zet voornamelijk onvoldoende zoden aan de dijk. Er is nog altijd veel versnippering in lesmateriaal en organisaties.
- Omdat media-onderwijs vooral 'leuk' en aantrekkelijk moet zijn, is er weinig aandacht voor fundamenteel onderzoek rond mediawijsheid.

[Intermezzo] Steve Jobs scholen

In Nederland wordt het debat over media op school volop gevoerd. Vooral de zogenaamde 'Steve Jobs scholen' zijn onderwerp van verhit debat. Deze scholen zijn vernoemd naar de oprichter van Apple, en een initiatief van de bekende opiniepeiler en publieke figuur Maurice de Hond. Hij zei eens in een gesprek met een Amsterdamse wethouder dat hij overwoog zijn kind thuis te onderwijzen, zodat hij volop gebruik kon maken van nieuwe technologie, in het bijzonder de iPad. Zijn dochter speelde al in de wieg met een rammelaar op zijn iPhone, en sindsdien is ze opgegroeid met nieuwe technologie. De Hond wilde een school die daarop inspeelde, maar vond het gangbare onderwijs te ouderwets. Waarop de wethouder suggereerde: waarom richt je dan niet een nieuwe school op?

En zo geschiedde. In augustus 2013 startten zeven nieuwe basisscholen waarop les wordt gegeven met iPads. Iedere leerling krijgt een iPad en mag die ook mee naar huis nemen. Opdrachten kunnen op school of thuis gemaakt worden, zodat de rol van de docent sterk verandert, en schooltijden flexibeler worden. Deze nieuwe scholen hebben een echt én een virtueel schoolplein, ScoolSpace, waar leerlingen hun eigen avatar hebben. Deze scholen worden gezien als een kans voor een nieuw

soort onderwijs én als een kans om kinderen die thuis geen tablet hebben, de mogelijkheid te geven om daar toch mee te werken.

De discussie over tablets in de klas wordt heftig gevoerd. Zijn die tablets een middel of een doel? Nodigen ze niet te veel uit tot het spelen van spelletjes? Hoe goed zijn die 'educatieve' apps eigenlijk? Kunnen ze wel op tegen de stoffige maar gedegen lesboeken? En mag je wel experimenteren met kinderen?

De Steve Jobs scholen leiden ook tot heftige tegenreacties. In Rotterdam is bijvoorbeeld een middelbare school waar de directeur *alle* computers de deur uit heeft gedaan. Hij noemt de snelle digitalisering van het onderwijs 'ondoordacht' en het 'uitleveren' van kinderen aan computers zelfs 'crimineel'.

Dit soort extreme posities, van iPad-scholen tot helemaal computerloze scholen, weerspiegelen de heftigheid van het debat, dat overigens vooral door de media zélf zo wordt gepolariseerd (vanwege de pregnante berichtgeving erover).

analyse

National policies will be necessary to ensure the systematic and progressive inclusion of media- and information literacy at all levels of education systems. An understanding of national education policies [...] and their intersection with media and information literacy policies should be the starting point.

Unesco, Media and Information Literacy Curriculum for Teachers, 2011

Gedeelde problemen

In alle onderzochte landen is het media-onderwijs een *hot topic*, maar de ontwikkeling van het vakgebied gaat langzaam. Dat is geen wonder. De veranderingen in het medialandschap zijn razend-snel gegaan, en hebben gevolgen gehad voor de manier waarop we communiceren, ons informeren over de wereld, en als burger participeren in de samenleving. Het spreekt vanzelf dat het onderwijs achter deze ontwikkeling aanloopt, en dat het tientallen jaren zal duren voordat het onderwijs erin slaagt om de nieuwe vaardigheden die nodig zijn, goed te onderwijzen.

Aan enthousiasme in het veld ontbreekt het niet. Er wordt veel gesproken over mediawijsheid en er worden grote hoeveelheden papier over volgeschreven. Toch heeft deze papieren werkelijkheid zelden een directe invloed op het werk in de klas. Een belangrijke vraag is dus hoe de betrokken experts beter kunnen doordringen tot de kinderen die ze mediawijs willen maken. Een mogelijke oplossing zou zijn dat mediawijsheids-experts die zich op beleidsniveau bezighouden met media-onderwijs, zelf ook les gaan geven (wat soms al gebeurt). Dat zou de afstand tussen theorie en praktijk radicaal kunnen verkleinen.

Een terugkerend probleem in het media-onderwijs is het gebrek aan continuïteit. Veel organisaties werken ad-hoc of op projectbasis. Hiermee worden vooral doelgroepen bereikt die toch al interesse hadden, of toch al aan mediawijsheid werkten. Door de vele initiatieven ontstaat een overvloed aan materiaal, waarbij het moeilijk is om de kwaliteit ervan te bepalen. In veel landen wordt er gewerkt aan centrale coördinatie en regie, maar in de praktijk laat dit nog te wensen over. Wie het veld overziet, krijgt een diffuus beeld.

Om te beginnen is er onenigheid over wat mediawijsheid precies behelst. In verschillende landen worden verschillende accenten gelegd. Niet alle onderwijzers zijn overtuigd van de noodzaak media-onderwijs te geven, ze hebben het al druk genoeg, en soms zijn ze ook onzeker over hun eigen vaardigheden. Ze zien dat leerlingen heel handig zijn in het gebruik van digitale media en gaan er (vaak ten onrechte) vanuit dat ze hierover niets meer hoeven te leren. Scholing van docenten op het gebied van mediawijsheid is ook een terugkerend probleem.

Het is bovendien heel moeilijk om te bepalen 'van wie' het media-onderwijs eigenlijk is. Wie is er verantwoordelijk voor het mediawijs maken van kinderen? In de landen die wij onderzochten zijn vaak verschillende ministeries betrokken bij het onderwerp, zodat er vanuit de overheid niet één coördinerende functie uitgaat. Bovendien wordt het beleid vaak op verschillende niveaus gemaakt: in Zweden en Finland bijvoorbeeld, zijn zowel de nationale als de lokale overheden betrokken bij de invulling van het onderwijs.

Waar mediawijsheid is opgenomen in het nationale curriculum, is het moeilijk om precies te achterhalen *waar* en *hoe goed* het wordt onderwezen. Vaak komt media-onderwijs overal een beetje aan de orde: bij informatica (in de ICT-lessen), in creatieve vakken, in het moedertaalonderwijs, en in maatschappelijke vakken, zoals geschiedenis. Deze versnippering is logisch, maar ook een probleem. Het onderwijs wordt hiermee afhankelijk van de *goodwill* van individuele scholen en docenten,

wier takenpakket toch al overvol is. Omdat de meeste landen in Europa (en in deze studie) media-onderwijs proberen te integreren in andere vakken via vakoverschrijdende doelstellingen, is het moeilijk om te achterhalen in hoeverre dat lukt. Het bereik van de specialistische cursussen die op sommige scholen worden aangeboden is vaak beperkt. Scholen en docenten die minder aandacht willen besteden aan mediawijsheid worden daar meestal niet op aangesproken.

Dat komt onder andere doordat media-onderwijs vaak nog wordt gezien als een 'luxe', een toevoeging op de 'echt belangrijke vakken'. Zoals blijkt uit het onderhavige rapport, is dat onterecht, maar het duidt wel op een fundamenteel probleem, namelijk de gebrekkige autonomie van media-onderwijs. Naast de ad hoc initiatieven van organisaties en docenten, bepalen subsidiestromen vanuit de overheid het beeld. Belangrijke organisaties en leerlijnen zijn in feite afhankelijk van politiek en hypes voor de ruimte die ze krijgen, zowel financieel als beleidsmatig. Steeds vaker vinden overheden dat mediawijsheidsorganisaties zichzelf geheel of gedeeltelijk moeten kunnen bedruipen. Het gevolg is dat organisaties die zich bezighouden met media-onderwijs in toenemende mate vatbaar zijn voor commerciële invloeden.

Commerciële partijen zijn graag bereid om mee te werken aan het stimuleren van mediawijsheid, maar hebben daarbij andere prioriteiten dan experts, beleidsmakers en docenten. Het risico hierbij is dat er relatief veel aandacht wordt besteed aan 'laaghangend fruit' of aan kleine, overzichtelijke, maar niet noodzakelijkerwijs belangrijke zaken. Een lespakket over digitaal pesten bijvoorbeeld, laat zich makkelijker ontwikkelen en verkopen dan een lespakket over het kritisch toetsen van online bronnen.

Sterke punten

De hoofdvraag was: wat kunnen landen van elkaar leren? Laten we nu kijken naar de krachten van ieder land.

De kracht van Finland is de docent: iemand met aanzien, die minimaal een master-opleiding heeft gevolgd. Mede daardoor scoort Finland zo goed in internationale vergelijkingen. Door de excellente docenten heeft ook het media-onderwijs veel kwaliteit. Belangrijk is dat de docent uiteindelijk de baas is, en dat dat door alle betrokkenen geaccepteerd en gerespecteerd wordt. Hij of zij is de pedagogisch-didactisch expert en wordt ook als zodanig benaderd. In Finland zijn het niet de ambtenaren of de NGO's die voorschrijven wat goed media-onderwijs is, want in de praktijk is het aan de docent om dat te bepalen. In Finland is daarmee duidelijk antwoord gegeven op de vraag: 'van wie is het media-onderwijs?'

De kracht van Zweden is de focus op een kritische houding die al van jongs af aan wordt aangeleerd. Het sprookje *Superonderzoekers* is hiervan het meest zichtbare voorbeeld: een unieke en succesvolle campagne om alle kleuters bekend te maken met het idee van kritisch bronnenonderzoek en bewust mediagebruik. Verder wordt in Zweden aan *media and information literacy* gewerkt vanuit het kader dat de Unesco hiervoor ontwikkeld heeft. De nadruk op burgerschap en mensenrechten is inspirerend, omdat hiermee ondubbelzinnig het belang van media-onderwijs wordt gevestigd. In landen waar dat nog niet goed lukt, biedt de aanpak van Zweden misschien uitkomst.

De kracht van Groot-Brittannië is de lange traditie op het gebied van *media studies*. Scholen en docenten werken al sinds de jaren '70 aan cursussen waarin gericht onderwijs wordt gegeven over media. Daarbij is aandacht voor kritisch mediagebruik, media-instituten én productie. Met dit vak worden niet alle leerlingen bereikt, maar het feit dat er zo'n traditie is opgebouwd, waarbij het begrip 'geletterdheid' breed wordt opgevat, en steeds opnieuw ontdekt wordt, is van grote waarde. Ook de traditie van film-educatie die in de UK is opgebouwd, en vanuit de overheid wordt gesteund, is inspirerend.

Finland, Zweden en de UK hebben allemaal een nationaal curriculum, waardoor scholen en docenten veel ruimte hebben om zelf de inhoud van de lessen te bepalen. Ze zijn minder gebonden aan concrete doelstellingen dan in landen met gedetailleerde en soms verplichte leerlijnen, zoals Nederland. Hierdoor hebben ze de ruimte om binnen hun eigen onderwijspraktijk vrijelijk op zoek te gaan naar manieren om media-onderwijs te realiseren en te integreren.

De kracht van Nederland is de poging om media-onderwijs op een gestructureerde manier, en op basis van een goed gefundeerd theoretisch kader, in de scholen te brengen. De belangrijkste organisaties werken samen aan de ontwikkeling van 'leermiddelenbanken' waar leerlijnen van goede kwaliteit worden gecategoriseerd en beschikbaar worden gemaakt. In deze leermiddelenbanken wordt materiaal opgenomen voor leerkrachten, docenten-in-opleiding, en nascholing. Ook de stappenplannen die worden ontwikkeld om op een gestructureerde manier te werken aan de integratie van media-onderwijs zijn nuttig, net als de 'mediacoaches' die worden opgeleid om de coördinatie van het media-onderwijs in scholen en bibliotheken op zich te nemen. Al met al bieden de gecombineerde initiatieven perspectief op structureel media-onderwijs van hoge kwaliteit, zonder dat daarvoor het curriculum is herzien.

De kracht van bijna alle landen (in mindere mate Groot-Brittannië) is de proactieve, positieve insteek van het media-onderwijs, waarbij 'veiligheid' en 'bescherming' minder centraal staan dan creativiteit en empowerment. In Europa is de defensieve houding tegenover media ('eng en bedreigend') op zijn retour. Dat kun je zien aan de curricula. Individuele docenten hebben natuurlijk hun eigen houding, maar de afnemende aandacht voor veiligheid en bescherming is onmiskenbaar.

Ook zeer positief op Europees niveau is de opkomst van informele netwerken van mediawijsheid-professionals. Zij treffen elkaar steeds vaker en wisselen praktijken en ideeën uit. Het onderhavige rapport is een neerslag van die ontwikkeling. Hoewel het nog te vroeg is om te spreken van echte convergentie van media-onderwijs in verschillende landen, worden de eerste stappen hiertoe wel gezet.

Zwakke punten

- Zelfs in Finland, het onderwijs-paradijs, worden docenten niet structureel opgeleid in mediawijsheid.
- In Finland, Zweden en Groot-Brittannië heeft mediawijsheid een onzekere positie. Wie er niet mee wil werken, hoeft dat ook niet te doen. Dat is de keerzijde van de 'ruimte' die het curriculum biedt.
- De gecoördineerde aanpak die in Nederland wordt ontwikkeld, is nog zeer pril, en afhankelijk van de grillen van de politiek en het veld, waar meerdere organisaties een voortrekkersrol proberen te claimen. Als er wordt bezuinigd, kunnen grote ambities op de tocht komen te staan.
- Het grootste probleem van de Engelse traditie is dat die een gering bereik heeft.

Het ideale media-onderwijsland

In het ideale media-onderwijsland wordt het media-onderwijs gegeven door uitstekende docenten, zoals in Finland. Er is een lange traditie van *media studies*, zoals in Engeland. Er wordt van jongs af aan gefocust op het bijbrengen van kritische vaardigheden, zoals in Zweden. En het lesmateriaal wordt centraal en vanuit één theoretisch kader geïnventariseerd en beschikbaar gemaakt, zoals in Nederland. In zo'n land willen we allemaal wel wonen!

Bronnen

Geïnterviewde personen

- Matteo Zacchetti (Europese Commissie);
- Saara Pääjärvi en Leo Pekkala (Finland);
- Anette Bromqvist, Peter Karlberg en Martina Wagner (Zweden);
- Andrew Burn (Engeland);
- Mary Berkhout, Hans van Driel (Nederland);
- Sally Reynolds (Medea project);
- José Manuel Pérez Tornero (Emedus project).

Bronnen algemeen

BFI (2012), *Screening Film Literacy: Executive Summary*. <http://bfi.org.uk/screening-literacy-film-education-europe>

BFI (2012), *Screening Literacy: Case Studies*. <http://bfi.org.uk/screening-literacy-film-education-europe>

BFI (2012), *Screening Literacy: Country Profiles*. <http://bfi.org.uk/screening-literacy-film-education-europe>

Celot, Paolo & José Manuel Pérez Tornero, et.al. (2009). *Study on Assessment Criteria for Media Literacy Levels. A comprehensive view of the concept of media literacy and an understanding of how media literacy levels in Europe should be assessed*. Prepared for the European Commission Information Society and Media Directorate-General by UCL, UAB, EAVI, University of Tampere and Clemi.

EAVI and the Danish Technological Institute (2010), *Testing and Refining Criteria to Assess Media Literacy Levels in Europe – Extracts from Executive Summary*

EAVI and the Danish Technological Institute (2011), *Testing and Refining Criteria to Assess Media Literacy Levels in Europe – Final Report*. April 2011

Emeduc (2009), *Media literacy in Europe Controversies, challenges and perspectives*. Especially chapters by David Buckingham and Renee Hobbs.

EU Expert Group on Media Literacy, *Media Literacy Questionnaire 2011*.

EU Kids Online (2013). Press release on the report *Country Classification: Opportunities, Risks, Harm and Parental Mediation*. London School of Economics and Political Science, UK

European Schoolnet (2010), *Survey of Schools: ICT in Education. Benchmarking Access, Use and Attitudes to Technology in Europe's Schools*. Study prepared for the European Commission DG Communications Networks, Content & Technology.

European schoolnet, <http://eun.org>

Hart, Andrew & Daniel Süß (Eds.) (2002), *Media Education in 12 European Countries. A Comparative Study of Teaching Media in Mother Tongue Education in Secondary Schools*. Research report from the Euromedia Project, Swiss Federal Institute of Technology Zurich, 2002.

<http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20III/Classification/Home.aspx>

INSAFE & INHOPE, Joint Annual Report (2012): *Working together for a better internet for children and young people*. http://www.saferinternet.org/c/document_library/get_file?uuid=d1849d43-17da-489a-be61-5fc1fb757c2c&groupId=10137

INSAFE network, <http://saferinternet.org>

José Manuel Pérez-Tornero (2010). *Trends and models of Media literacy in Europe: Between digital competence and critical understanding*. *Anàlisi* 40, 2010.

Katholieke Universiteit Leuven (Hiva – Ku Leuven) & Vrije Universiteit Brussel (Cemeso) (2013), *Werken aan mediawijsheid in Vlaanderen. Veldbeschrijving, SWOT-analyse van de actoren inzake mediawijsheid en beleidsaanbevelingen*. Report by Lode Vermeersch, Nele Van den Cruyce, Anneloes Vandenbroucke & Katia Segers.

László Hartai (Ed.) (2013), *Final Report on Formal Media Education in Europe*. EMEDUS: European Amedia Literacy Education Project.

Medeanet (2012), *Charting Media and Learning in Europe – 2011*. Main Author: Ine Vos. Commissioned under the Lifelong Learning Programme of the EU. <http://www.medeaneet.eu/report>

Mommers, Jelmer (2012), *Autonoom in een onstuiming medialandschap: Een onderzoek naar de maatschappelijke noodzaak en de status van media-onderwijs gericht op de kritische consumptie van online journalistiek door scholieren in het voortgezet onderwijs*. Masterscriptie Journalistiek, Rijksuniversiteit Groningen. Onder begeleiding van Marcel Broersma. <http://jelmermommers.nl/autonoom-in-een-onstuimig-medialandschap-masterscriptie-journalistiek/>

Swedish Media Council & NORDICOM (2013), *Media and Information Literacy in the Nordic Countries*. Prepared for the Nordic Expert Meeting Media and Information on 2 October 2013.

The European Charter for Media Literacy, <http://www.euromedialiteracy.eu/about.php>

Unesco (2011), *Media and Information Literacy Curriculum for Teachers*.

Unesco (2012), *ICT in Primary Education. Analytical survey, Volume . Exploring the origins, settings and initiatives*.

Unesco (2012), *Pedagogies of Media and Information Literacies*.

Universidad Autonoma de Barcelona (2007), *Study on the Current Trends and Approaches to Media Literacy in Europe*. Exutive summary, Media Literacy Profiles of Europe (general) and chapter: *Approaches – existing and possible – to media literacy*. http://ec.europa.eu/culture/media/media-literacy/studies_en.htm

Bronnen Europa

http://ec.europa.eu/culture/media/media-literacy/policy-initiatives_en.htm

European Commission Directive (2005): Audiovisual Media Services directive (AVMS) (especially article 33).

European Commission Communication (2007): A European approach to media literacy in the digital environment. Brussels, 20.12.2007, COM(2007) 833 final.

European Commission Recommendation (2009): on media literacy in the digital environment for a more competitive audiovisual and content industry and an inclusive knowledge society. Brussels, 20.8.2009, C(2009) 6464 final.

European Schoolnet (2010), *Survey of Schools: ICT in Education. Benchmarking Access, Use and Attitudes to Technology in Europe's Schools*. Study prepared for the European Commission DG Communications Networks, Content & Technology.

EU Expert Group on Media Literacy, *Media Literacy Questionnaire 2011*.

EU Kids Online (2013). Press release on the report *Country Classification: Opportunities, Risks, Harm and Parental Mediation*. London School of Economics and Political Science, UK

Bronnen Finland

Finnish National Board of Education (2003), *National Core Curriculum for Upper Secondary Schools*. http://www.oph.fi/download/47678_core_curricula_upper_secondary_education.pdf

Finnish National Board of Education, *National Core Curriculum for Education* (2004), Learning Objectives and Core Contents of Education.

Finnish Society on Media Education, <http://en.mediakasvatus.fi/node/5698>

Kidscreen.com, 09-09-2013. *Angry Birds creator enters early education realm*, <http://kidscreen.com/2013/09/09/angry-birds-creator-enters-early-education-learning-realm/>

Klasse.be (2013), Dutch Article on General Education in Finland (2013), Finland: "Punten geven is bij wet verboden". <http://www.klasse.be/docenten/36616/finland-punten-geven-is-bij-wet-verboden/#.Ui2RAWT25it>

Lundvall, Anniina (Ed.), *Finnish media Education Policies: Approaches in Culture and Education*. Finnish Society on Media Education. www.mediaeducation.fi/seura

Lundvall, Anniina (Ed.), *Finnish Media Education: Best Practices*. Finnish Society on Media Education. www.mediaeducation.fi/seura

MEKU (2013), *Information on the Media Literacy Week*. Chapters taken from progress report to the European commission.

MEKU, Finnish Centre for Media Education and Audiovisual Media. <http://www.meku.fi/index.php?lang=en>

MEKU, international website on media education in Finland, www.mediaeducation.fi

Ministry of Education and Culture (2013), *Good Media Literacy. National Policy Guidelines 2013–2016*. Publication of the Ministry of Education and Culture, Finland 2013:13.

Pimp your toilet project, <http://www.mediataitokoulu.fi/mediataitoviikko/>

Reijo Kupiainen, Sara Sintonen, Juha Suoranta for the Finnish Society on Media Education (2008), *Decades of Finnish Media Education*. <http://www.mediakasvatus.fi/publications/decadesoffinnish-mediaeducation.pdf>

Bronnen Zweden

Check the Source materials http://www.skolverket.se/skolutveckling/resurser-for-larande/kollakallan/in_english/check-1.155615

Information on the Swedish education system <http://www.skolverket.se/om-skolverket/andra-sprak-och-lattlast/in-english/the-swedish-education-system>

Kronkvist, Åsa. *Superundersökarna. Nosa på nätet*. <http://www.statensmedierad.se/Publikationer/Produkter/Nosa-pa-natet--sagoboken/>

Manalili, Rosemarie & Johann Rehnberg (2008). *Media Education in the Swedish Compulsory School. A comparison of the Swedish school curriculum documents with the leading countries*.

Skolverket, *Curriculum for the compulsory school, preschool class and the recreation centre 2011*. www.skolverket.se/publikationer

Sniff the net materials <http://www.statensmedierad.se/Kunskap/Mediekunnighet/Nylansering-av-Nosa-pa-natet--utbildningspaket-till-alla-skolor-med-forskoleklass/> - <http://www.statensmedierad.se/Publikationer/Produkter/Nosa-pa-natet--ett-mediekunnighetspaket/>

Swedish Film Institute (2013), *Film in Education*. <http://www.sfi.se/en-gb/English/Education/>

Swedish Media Council, <http://www.statensmedierad.se/default.aspx>

Swedish National Agency for Education for European Schoolnet (2011), *Country Report on ICT in Education*. <http://insight.eun.org>

The Commission On The Future Of Sweden (2013), *Future Challenges for Sweden*, Final Report. Stockholm 2013.

The Swedish National Agency for Education, <http://www.skolverket.se/>

Bronnen UK

BBC, Outreach Programme, *Beyond the broadcast* <http://www.bbc.co.uk/outreach/beyondbroadcast/Citizenship>

BFI, Broadcasting Standards Commission & ITC (2003). *Mapping Media Literacy: Media Education 11-16 Years In The United Kingdom*. Report by Tony Kirwan, James Learmonth, Mollie Sayer, Roger Williams.

Burn, Andrew & James Durran, *Media Literacy in Schools. Practice, Production and Progression*. Paul Chapman Publishing, 2007.

DARE, <http://darecollaborative.net/>

David Buckingham (2003). *Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture*. Wiley, 2003.

Department for Education for European Schoolnet (2011), *Country Report on ICT in Education*. <http://insight.eun.org>

First Light Movies, <http://www.firstlightonline.co.uk/>

Ofcom (2010), *UK Children's Media Literacy*.

Think U Know, <http://thinkuknow.uk>

Unesco (2009), *Mapping Media Education Policies in the World*. Chapter 3.3 on the UK situation.

Universidad Autonoma de Barcelona (2007), *Media Literacy Country Profile: United Kingdom*. V4.0. http://ec.europa.eu/culture/media/media-literacy/studies_en.htm

Bronnen Nederland

CBS, 24-07-2013. *Een op tien jongeren gepest op internet*. <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/veiligheid-recht/publicaties/artikelen/archief/2013/2013-3862-wm.htm>

Cinekid, <http://www.cinekid.nl>

Codename Future, <http://codenamefuture.nl/>

De Volkskrant, 07-09-2013. 'Studenten overleveren aan computers is crimineel'. Door Mike Roelofs.

Der Spiegel, 28-06-2013. *Dutch iPad Schools Seek to Transform Education*. Door Marco Evers.

Digital Playground, <http://www.digitalplayground.nl/>

ITS (2013). *Mediawijsheid in het primair onderwijs: achtergronden en percepties*. Amber Walraven, Tineke Paas, Ilona Schouwenaars. ITS, Radboud Universiteit Nijmegen.

Kennisnet for European Schoolnet (2009-10). *ICT in education: Country report*.

Kennisnet, <http://www.kennisnet.nl/>

KNAW (2012), *Digitale geletterdheid in het voortgezet onderwijs. Vaardigheden en attitudes voor de 21ste eeuw*. <https://www.knaw.nl/shared/resources/actueel/publicaties/pdf/20121027.pdf>

Mediaopvoeding, <http://mediaopvoeding.nl/>

Mediawijsheid Expertisecentrum, *Expertise Centre for Media Literacy*, <http://www.mediawijzer.net/>

Mediawijzer (2013), *Jaarboek: De mediawijzer 2013*. <http://www.mediawijzer.net/jaarboek/>

Mediawijzer (2010): *Meerjarenplan 2011 t/m 2014*. <http://downloads.kennisnet.nl/mediawijzer/mediawijzer-meerjarenplan-2011-2014.pdf>

Mediawijzer (2013), informatie over de 'domeinen waarop mediawijsheid van toepassing is'.

Mediawijzer (2013): *10 Media Literacy Competences*. <http://www.mediawijzer.net/wp-content/uploads/ENG-10-media-literacy-competences.pdf>

Nationale Opleiding Mediacoach, <http://www.nomc.nl/>

Pijpers, Remco. Concept *Stappenplan mediawijsheid*, versie september 2013.

Pijpers, Remco (Red.) voor Mijn Kind Online (2011). *Pas op je portemonnee! Over geld uitgeven in virtuele kinderwerelden*. <http://www.mijnkindonline.nl/1683/pas-portemonnee-online-gamerelden.htm>

Pijpers, Remco en Justine Pardoën (2013), *Mediawijsheid*. In: Erik Bolhuis, Aike van der Hoeft (Eds.) *OnderWijs met ICT*. Coutinho, Bussum.

Raad voor Cultuur, 2005. *Mediawijsheid*. De ontwikkeling van nieuw burgerschap. http://old.cultuur.nl/adviezen_vervolg.php?id=4&advies=3997

SIOB, opleiding mediacoach. <http://www.siob.nl/thema-s/opleiding-mediacoach/item1596>

Smeets, E. & Wester, M. (2009). *Mediawijsheid in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs. Verslag van onderzoek bij docenten*. Onderzoeksinstituut ITS / Stichting Radboud Universiteit Nijmegen. Geraadpleegd op <http://its.ruhosting.nl/publicaties/pdf/r1805.pdf>

Zwanenberg, Freek & Justine Pardoën voor Mijn Kind Online (2010), *Handboek Mediawijsheid. Praktische gids en inspiratie voor het onderwijs*. <http://www.mijnkindonline.nl/uploads/Handboek%20Mediawijsheid%20versie%20website.pdf>

